

INHOUD

DEEL 2: TOEKOMSTPERSPECTIEVEN VAN JONGEREN

IV. Een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten: op zoek naar een plek in de samenleving

Inleiding

1. Jongeren met een verhoogd risico op armoede

- 1.1. *Feiten en cijfers*
- 1.2. *Maatschappelijke paradox*
- 1.3. *Armoede en bijzondere jeugdzorg*
- 1.4. *Beleidsaandacht voor jongeren in armoede*

2. Een plaatsing, een breuk

- 2.1. *Breuk met het familiaal en sociaal netwerk*
- 2.2. *Onderbroken schoolloopbaan*
- 2.3. *Versnipperde hulpverlening*

3. Een voorziening verlaten, opnieuw een breuk

- 3.1. *Gebrek aan familiaal en sociaal netwerk*
- 3.2. *Op zoek naar huisvesting*
- 3.3. *Gebrek aan inkomen*
- 3.4. *Weinig perspectief op opleiding en werk*
- 3.5. *Geen aansluiting met volwassenenhulpverlening*

4. Op weg naar continuïteit

- 4.1. *Behoud van familiaal en sociaal netwerk*
- 4.2. *Project van, voor en door de jongere*
- 4.3. *Intersectorale samenwerking*

Aanbevelingen

Lijst van deelnemers

IV. EEN VOORZIENING VOOR BIJZONDERE JEUGDZORG VERLATEN: OP ZOEK NAAR EEN PLEK IN DE SAMENLEVING

Voor jongeren die een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten, verloopt de overgang naar een zelfstandig leven en volwassenheid vaak erg moeizaam. Ze staan er meestal alleen voor en worden geconfronteerd met uitdagingen rond bijvoorbeeld huisvesting, werk en inkomen waartegen ze niet opgewassen zijn en waarop ook de maatschappij hen geen adequaat antwoord biedt. In het hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de verschillende breukervaringen die de jongeren ondervinden door hun verblijf binnen de bijzondere jeugdzorg en door hun plaatsing en op de vraag hoe men kan vermijden dat deze jongeren bij de overgang van de jeugd- naar de volwassenenhulpverlening of van minder- naar meerderjarigheid uit de boot vallen.

Inleiding

Vele daklozen verbleven eerder in hun leven in een gevangenis, in een psychiatrische instelling of, bijzonder opvallend, in een voorziening voor bijzondere jeugdzorg. Het verlaten van deze instellingen tekent zich af als een hachelijk scharniermoment in hun levenstraject, met een verhoogd risico op armoede en sociale uitsluiting als gevolg. Het tweede deel van het tweejaarlijkse Verslag 2008-2009 van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (verder: het Steunpunt) - over dakloosheid - herhaalt deze vaststelling. In dit hoofdstuk verdiepen we de reflectie over deze thematiek, met name voor jongeren die een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten.

Sinds het Algemeen Verslag over de Armoede¹⁷⁷ het debat over de relatie tussen armoede en bijzondere jeugdzorg¹⁷⁸ lanceerde, heeft het Steunpunt daartoe bijgedragen en een netwerk van contacten opgebouwd. De doelgroep jongeren in armoede¹⁷⁹ krijgt recentelijk aandacht op verschillende beleidsniveaus en op het terrein. Het Europees jaar van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting - met een focus op kinderarmoede - stimuleerde hen om hun stem te laten horen¹⁸⁰.

Voor de overleggroep werden actoren uit verschillende sectoren uitgenodigd: verenigingen waar armen het woord nemen, actoren uit de bijzondere jeugdzorg, uit het jeugdwelzijnswerk, van de OCMW's, uit het algemeen welzijnswerk, van organisaties voor kinder-

en jongerenrechten... 25 organisaties hebben actief deelgenomen en vormden een vaste groep die tien keer samen kwam. Jongeren hebben niet rechtstreeks geparticipeerd aan de vergaderingen. Ze werden op een indirecte manier betrokken, door de inspanningen van de aanwezige organisaties om de zaken die tijdens de bijeenkomsten ter sprake kwamen, terug te koppelen naar de jongeren waarmee ze werken én om hun reflecties in te brengen in de overlegvergaderingen. Daarnaast organiseerden we een ontmoeting met Nevermind - een groep jongvolwassenen die zich inzet voor de participatie van jongeren aan hun hele parcours doorheen de hulpverlening - om het perspectief van jongeren op bepaalde kwesties aan te scherpen. Hoewel de deelnemers aan het overleg eenzelfde bekommernis delen voor de toekomst van jongeren, hebben ze elk hun eigen kijk op het thema, vanuit hun persoonlijke ervaring als ouder of hun professionele ervaring als begeleider of hulpverlener. Deze tekst doet recht aan hun verschillende perspectieven en aan de dialoog die tussen hen plaats vond.

Zowel het verlaten van een voorziening voor bijzondere jeugdzorg als de plaatsing in deze voorziening brengt breukervaringen met zich mee die de levensgeschiedenis van jongeren tekenen en hun toekomstperspectieven hypothekeren. Deze opeenvolging van breuken structureert dit hoofdstuk. De inhoud uit het overleg werd aangevuld met informatie uit publicaties, onderzoek, beleidsdocumenten en wetteksten. Hier en daar zetten citaten een pertinente uitspraak van deelnemers in de verf, zonder een algemeen standpunt te willen vertolken.

Het eerste punt van deze tekst bakent het onderwerp van dit hoofdstuk af en licht het toe: over welke jongeren gaat het (1.1)? Met welke 'maatschappelijke paradox' wordt deze groep geconfronteerd (1.2)? Vervolgens staan we kort stil bij de relatie tussen armoede en een verblijf in de bijzondere jeugdzorg (1.3). Tot slot komt de actuele beleidsaandacht voor deze thematiek aan bod (1.4).

Wanneer jongeren een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten, staan velen onder hen er alleen voor. Dit is vaak een onbedoeld neveneffect van hun plaatsing, die gepaard gaat met breuken in hun familiaal en sociaal netwerk (2.1), hun schoolloopbaan (2.2) en hun parcours in de jeugdhulpverlening (2.3).

177 ATD Vierde Wereld, Vereniging van Belgische Steden en Gemeenten (afdeling Maatschappelijk Welzijn), Koning Boudewijnstichting (1994). *Algemeen Verslag over de Armoede*, Brussel, Koning Boudewijnstichting, p. 42-71 (Plaatsing van kinderen en alternatieven voor plaatsing).

178 In de Franse Gemeenschap werd in 1998 met de steun van het Steunpunt een dialoog opgestart tussen de Algemene Directie voor de Bijzondere Jeugdzorg, verenigingen waar armen het woord nemen en vertegenwoordigers uit de bijzondere jeugdzorg. Deze groep 'Agora' is ontstaan als antwoord van de Franse Gemeenschap op de opdracht van de Interministeriële Conferentie voor Sociale Integratie van november 1995 om het decreet inzake hulpverlening aan de jeugd te evalueren in functie van het voorkomen van plaatsingen omwille van armoede en het behoud van de relatie tussen ouders en kinderen. Op vraag van het Steunpunt werd ook een onderzoek uitgevoerd om het al dan niet bestaan van een verband te objectiveren tussen ongunstige socio-economische omstandigheden en een risico op een interventie van de bijzondere jeugdzorg.

179 Unicef pleit bijvoorbeeld voor aandacht voor adolescenten in de strijd tegen kinderarmoede naast de focus op jonge kinderen. Unicef (2011). *The state of the world's children 2011. Adolescence - an age of opportunity*, New York, Unicef.

180 Zie bijvoorbeeld: Buysschaert, Gaëlle et al. (2010). *Dat denken we ervan. Jongeren geraakt door armoede spreken over hun leven*, Brussel, Unicef België in samenwerking met Kind en Samenleving; ATD-jongeren (2010). *Oproep van jongeren aan Europa*, Brussel, ATD Vierde Wereld.

In punt drie bespreken we de nieuwe breuklijnen die zich voordoen wanneer jongeren de voorziening verlaten. Hun 18de verjaardag kondigt zich beloftevol aan, maar blijkt in werkelijkheid een opeenvolging van beproevingen op verschillende levensdomeinen: familiaal en sociaal netwerk (3.1), huisvesting (3.2), inkomen (3.3), opleiding en werk (3.4) en de volwassenenhulpverlening (3.5).

Punt vier pleit voor continuïteit of een vlotte overgang in de begeleiding van jongvolwassenen. Het tekent enkele pistes uit die daartoe kunnen bijdragen: het behoud van hun familiaal en sociaal netwerk (4.1), een project van, voor en door de jongere (4.2) en intersectorale samenwerking (4.3).

In het vijfde punt ten slotte worden beleidsaanbevelingen geformuleerd.

1. Jongeren met een verhoogd risico op armoede

1.1. Feiten en cijfers

1.1.1. Beschrijving van de doelgroep

Om te verduidelijken over welke jongeren dit hoofdstuk gaat, vertrekken we bij de 16- tot 25-jarigen. Deze leeftijdsafbakening is gangbaar maar ook arbitrair. Bovendien duidt ze geen homogene groep aan. Er is een groot verschil tussen jongeren van 16 jaar en 25 jaar, zowel wat betreft hun burgerrechtelijk statuut en persoonlijke ontwikkeling als hun levenservaring. Toch zijn er meerdere redenen om de ondergrens op 16 jaar te leggen. Op die leeftijd komen sommige jongeren na een instellingsverblijf al op straat terecht of moeten ze als jonge mama de instelling verlaten¹⁸¹. Daarnaast zijn er jongeren van 16 à 17 jaar die geen toegang hebben tot de bijzondere jeugdzorg omwille van de lange wachtlijsten. Actoren uit het algemeen welzijnswerk betreuren bovendien dat men het soms niet meer zinvol acht om zo dicht bij de meerderjarigheid nog een dossier te openen - hoewel dit een onwetige reden is - omdat men de jongeren zo onder andere de kans op voortgezette hulpverlening ontnemt. De veralgemening van het centraal wachtbeheer in Vlaanderen moet deze praktijken tegengaan. Ook de bovengrens van de leeftijdsafbakening is discutabel. In de Vlaamse sociaal-culturele sector en in de jeugdsector van de Franse Gemeenschap kan men immers tot de jeugd behoren tot 30 jaar. De deelnemers aan het overleg pleiten voor een flexibele bovengrens die

begeleidingen van jongvolwassenen op maat mogelijk maakt, op hun ritme, zonder vooropgestelde termijn of resultaatsverbintenis.

Naast de grote meerderheid jongeren die het goed stelt, loopt een toenemende groep een verhoogd risico op sociale uitsluiting. Uit de enquête SILC 2010 blijkt dat het armoederisicopercentage van de 16- tot 24-jarigen hoger ligt dan het gemiddelde voor de hele bevolking (14,8 % versus 14,6 %). Het verschil is vooral in het Waalse Gewest opvallend (22 % versus 7,2 % in het Vlaamse Gewest)¹⁸². In België maakte de groep 'jonger dan 25 jaar' in 2009 de grootste groep uit van ontvangers van het leefloon, namelijk 29,7 %¹⁸³. In Brussel neemt het aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar dat een inkomen van het OCMW krijgt toe. Eind 2010 ging het om 9 % van het totaal aantal jongvolwassenen¹⁸⁴. In 2010 behoorde 11,9 % van de 18- tot 24-jarigen tot de groep vroegtijdige schoolverlaters¹⁸⁵. Bovendien is 22,4 % van de 15- tot 24-jarigen werkloos, waarvan het merendeel laaggeschoold¹⁸⁶. 27 % van de thuislozen in Vlaanderen verbleef ooit in een

181 Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel-Hoofdstad (2010). *Thuisloos in Brussel, Armoederapport 2010*, Brussel, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, p. 31.

182 FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie: EU-SILC 2010: <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/webinterface/?loadDefaultId=49&IDBr=tcn:325-22265-4>. Zie ook: http://www.armoedebestrijding.be/cijfers_aantal_armen.htm.

183 http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=*OASES&n=365/cijfers/bodemuitkeringen augustus 2010 en http://www.armoedebestrijding.be/cijfers_leefloon.htm.

184 Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2011). *Welzijnsbarometer 2011*, Brussel, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

185 Het gaat om het percentage personen tussen 18 en 24 jaar dat geen diploma hoger secundair onderwijs heeft behaald en geen enkele vorm van onderwijs of vorming meer volgt. http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/arbeid_leven/opleiding/vroegtijdig/.

186 http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/arbeid_leven/werk/relatief/.

voorziening voor bijzondere jeugdzorg. Bovendien hebben meer jonge thuislozen een instellingsverleden dan oudere¹⁸⁷. Voor het Waals en Brussels Gewest bestaat er geen equivalent cijfer wegens gebrek aan een gecentraliseerd systeem om deze gegevens te verzamelen. FEANTSA (*Fédération Européenne des Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri*) onderscheidt het ‘verlaten van de jeugdzorg’ als één van de factoren voor een verhoogd risico op dakloosheid bij jongeren¹⁸⁸. Het aandeel 18- tot 25-jarigen maakt 20 % uit van het cliënteel van het algemeen welzijnswerk in Vlaanderen¹⁸⁹. Men stelt vast dat deze groep op meerdere levensdomeinen met complexe problemen kampt en niet alleen een toekomstperspectief mist, maar ook aangepaste hulp en ondersteuning om dit te realiseren¹⁹⁰. In Vlaanderen worden deze jongeren ‘maatschappelijk kwetsbaar’ genoemd omdat ze in hun interacties met de maatschappelijke instellingen, zoals onderwijs, arbeidsmarkt, jeugdzorg... steeds opnieuw met de negatieve aspecten ervan worden geconfronteerd en er geen verbinding ontstaat¹⁹¹.

Deze tekst zoemt in op een specifiek segment van de groep maatschappelijk kwetsbare jongvolwassenen, namelijk jongeren in armoede die een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten. De meerderheid van de ‘zorgverlaters’ loopt immers een verhoogd risico op sociale uitsluiting, zoals ook in Europees onderzoek wordt vastgesteld¹⁹². Dit wil niet zeggen dat alle jongeren met een instellingsverleden een vogel voor de kat zijn¹⁹³. Zoals het overleg getuigt, zijn er jongeren die zich goed voelen in hun vel en geworden zijn wie ze zijn dankzij hun verblijf in de instelling.

We focussen op jongeren waarover op een bepaald moment in hun leven geoordeeld werd dat ze in een problematische opvoedingssituatie (Vlaamse Gemeenschap)¹⁹⁴ of in gevaar of moeilijkheden (Franse Gemeenschap)¹⁹⁵ verkeerden en die een parcours in residentiële voorzieningen voor bijzondere jeugdzorg¹⁹⁶ hebben afgelegd. Gezien de aandacht voor het moment waarop ze de bijzondere jeugdzorg verlaten, worden de diensten voor begeleid zelfstandig wonen (Vlaamse Gemeenschap) of voor *mise en autonomie/appartement supervisé* (Franse Gemeenschap) - een vorm van ambulante hulpverlening - ook in ogenschouw genomen. Hoewel zorgverlaters uit een andere sector (bijvoorbeeld een Medisch Pedagogisch Instituut) of met een specifieke problematiek (een cumulatieve van problemen, een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, niet-begeleide buitenlandse minderjarigen...) met gelijkaardige uitdagingen geconfronteerd worden, kozen we er in het bestek van dit overleg voor om de doelgroep te beperken.

Wanneer we spreken over jongvolwassenen in armoede bedoelen we jongeren uit een gezin met een armoederisico op het ogenblik van de plaatsing en/of jongeren die een risico op armoede lopen bij het verlaten van een voorziening. Met deze keuze willen we de blijvende gevolgen van ‘plaatsing omwille van armoede’ in rekening nemen én oog hebben voor de moeilijke maatschappelijke positie van jongeren die er vaak plots alleen voor komen te staan zonder de mogelijkheden tot volwassenenhulpverlening te kennen of te begrijpen.

1.1.2. Jongeren in de bijzondere jeugdzorg

“Er is een groot gebrek aan beschikbare kwalitatieve en kwantitatieve gegevens over jongeren die een instelling verlaten: Wie zijn ze? Wat doen ze? Hoeveel gaan opnieuw naar school? Die balans moet opgemaakt worden zodat we beter weten waarover we praten.”

187 Van Menxel, Gerard et al. (2003). *Verbinding verbroken. Thuisloosheid en Algemeen Welzijnswerk in Vlaanderen*, Berchem, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

188 Feantsa (autumn 2010). “Changing faces: Homelessness among children, families and young people”, *Homeless in Europe*, the magazine of FEANTSA.

189 Steunpunt Algemeen Welzijnswerk (2010). *Onderzoeksdossier: CAW in beeld: cijfers 2009*, Berchem, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk.

190 Steunpunt Algemeen Welzijnswerk (2008). *Jongvolwassenen tussen wal en schip. Beleidsdossier*, Berchem, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk; De Schrijver, Jet (2010). *Knelpunten en kansen bij het begeleiden van Buso-jongeren binnen het JAC-Plus in Antwerpen*. Niet gepubliceerd eindwerk bachelor maatschappelijk werk.

191 Hauspie, Bert (2010). *Vooronderzoek. Kenmerken en hulp- en dienstverleningsbehoeften van maatschappelijk kwetsbare jongvolwassenen*, Universiteit Gent, vakgroep sociale agogiek. Eindrapport van een onderzoek in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin onder leiding van Nicole Vettenburg en Rudi Roose.

192 Stein, Mike en Emily R. Munro (red.) (2008). *Young people's transitions from care to adulthood. International research and practice. Child welfare outcomes*, London, Jessica Kingsley Publishers.

193 Carrette, Valérie (maart 2011). “Jeugdzorgverlaters in Europa. De kwetsbaarheid voorbij?”, *Alert*, 37 n°1, p. 46-52.

194 Zie artikel 2 van het decreet van 7 maart 2008 inzake bijzondere jeugdbijstand, *Belgisch Staatsblad*, 15 april 2008.

195 Zie artikel 2 van het decreet van 4 maart 1991 inzake hulpverlening aan de jeugd, *Belgisch Staatsblad*, 12 juni 1991.

196 Hierbij dient opgemerkt te worden dat residentiële voorzieningen vandaag meer en meer evolueren naar een combinatie van een residentieel en ambulant aanbod. In Vlaanderen onder andere door de flexibilisering van de aanwezigheidsnorm of door de erkenning van multifunctionele centra.

Als achtergrondinformatie bij het thema van dit hoofdstuk is het interessant te weten hoeveel jongeren in een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verblijven en/of begeleid zelfstandig wonen: absolute cijfers, percentages ten opzichte van de totale jongerenbevolking en recente evoluties. Tegelijk stelt zich de vraag naar wat er met de jongeren gebeurt wanneer ze de instelling verlaten. Beïnvloedt hun traject deze transitie? Op welke manier? Zijn de breuken bij jongeren met een lang traject in de bijzondere jeugdzorg dieper dan bij jongeren met een kort traject? Maakt de leeftijd waarop ze instromen in de bijzondere jeugdzorg een verschil? Of het soort instelling of pedagogisch project waarin ze terecht komen, het soort begeleiding dat ze krijgen? Op vele van deze vragen moeten de actueel beschikbare gegevens het antwoord nog schuldig blijven. Recentelijk is onderzoek opgestart om de nood aan informatie over trajecten, opvolging en nazorg te lenigen¹⁹⁷.

De cijfers in dit stuk moeten voorzichtig geïnterpreteerd worden. Ze geven immers vaak een momentopname weer, duiden soms maatregelen aan, soms personen.

Voor de Franse Gemeenschap¹⁹⁸ beschikken we over de volgende cijfers¹⁹⁹:

- in 2010 zijn 38.947 jongeren in contact geweest met een Comité voor Bijzondere Jeugdzorg of een Jeugdrechtsbank. Dit cijfer omvat zeer verscheidene interventies van de bijzondere jeugdzorg. Om een preciezer beeld te hebben van wat dit echt vertegenwoordigt, is het interessant het gemiddeld aantal jongeren dat per dag ten laste wordt genomen, te vermelden. Dit zijn 20.964 jongeren in 2010 ofwel 2,2 % van de minderjarigen in de Franse Gemeenschap;

- tussen 2001 en 2010 is het aantal jongeren met een residentiële maatregel of een maatregel voor hulp in de leefomgeving met 29 % toegenomen;
- gemiddeld verkeert 94 % van deze jongeren in moeilijkheden of gevaar en 6 % hebben een als misdaad omschreven feit gepleegd;
- gemiddeld kreeg 60 % van deze jongeren een maatregel binnen hun leefomgeving, 40 % buiten hun leefomgeving. De cijfers voor de periode 2005-2010 tonen aan dat het aantal residentiële maatregelen stabiel is, met uitzondering van de plaatsingen in schoolinternaten die met bijna 60 % zijn gestegen in die periode.

Het is belangrijk op te merken dat het huidige registratiesysteem rekening houdt met het geheel van jongeren en de maatregelen die voor hen worden genomen (in het kader van de permanentie, het beheer van de aanvragen per post, sociaal onderzoek, opvolging en bewaking, hulp in de leefomgeving, verblijf...). Dit was voorheen niet het geval in de Franse Gemeenschap: alleen de maatregelen gefinancierd door de bijzondere jeugdzorg werden geteld. De meest recente cijfers zijn dus niet te vergelijken met deze van vorige jaren, maar ook niet met de cijfers waarover we beschikken voor de Vlaamse Gemeenschap. Deze betreffen alleen jongeren die via een comité voor bijzondere jeugdzorg of via een sociale dienst van de jeugdrechtsbank een maatregel hebben.

In Vlaanderen²⁰⁰ is in 2010 het totaal aantal jongeren in de bijzondere jeugdzorg met meer dan 7 % gestegen tegenover 2009. Een stijging die onder andere te wijten is aan het feit dat meer jongeren langdurig in de bijzondere jeugdzorg blijven.

- in totaal zijn 26.235 jongeren voorwerp geweest van een maatregel in het kader van de bijzondere jeugdzorg. Het aandeel van de 15- tot 19- jarigen bedraagt 41,94 % (11.002), dat van de 20- en 21-jarigen 1,57 % (412). Dit aandeel blijft stabiel doorheen de jaren.
- in 2008 heeft 3,09 % van de 17-jarigen en 3 % van de 18-jarigen een maatregel in de bijzondere jeugd-

197 http://www.steunpuntwvg.be/swvg/_docs/Publicaties/swvg_inzicht_2dec2010/Hulpverleningstrajecten_bijzondere_%20jeugdzorg.pdf; Van Audenhove, Sharon en Freya Vander Laenen (september 2010). *Eindelijk vertrokken? Jongeren uit de bijzondere jeugdbijstand op weg naar volwassenheid*, Tijdschrift voor Jeugdrecht en Kinderrechten, nr. 4, p. 227-235.

198 Deze gegevens komen uit Sigmajed, de databank waarin alle jongeren en de maatregelen die voor hen worden genomen, zowel door de consulenten en directeurs van de bijzondere jeugdzorg als door de jeugdrechters, zijn opgenomen. De algemene directie voor de bijzondere jeugdzorg wil de verzameling van gegevens op twee manieren verbeteren: 1) een verbetering van de dataverzameling binnen Sigmajed, waarvan de eerste resultaten zijn verschenen in 2011 en 2) IMAJ, een herwerking van Sigmajed tot een systeem voor meerdere gebruikers dat zowel een antwoord biedt op de noden van de gedecentraliseerde diensten en de centrale administratie als tegemoet komt aan statistische kwesties. IMAJ is van start gegaan in 2009 en zal op termijn Sigmajed vervangen.

199 Direction générale de l'Aide à la Jeunesse (2011). *Aide à la Jeunesse. Les chiffres 2010. Analyse des statistiques de l'Aide à la Jeunesse dans la Fédération Wallonie-Bruxelles*, Bruxelles, Communauté française de Belgique.

200 Jongerenwelzijn (2010). *Jaarverslag 2010*, Brussel, Vlaamse Overheid. Deze cijfers vloeien voort uit het registratiesysteem Domino (Dossier Minderjarige Opvolgingssysteem), dat sinds 2007 gebruikt wordt door de consulenten. Het zal pas binnen enkele jaren cijfers genereren over de jeugdzorggeschiedenis van jongeren. Binc (Begeleiding in cijfers) is een recent systeem voor de private voorzieningen. Het is uitkijken naar de eerste gegevens omdat ook informatie over de schoolloopbaan van de jongeren en de kansarmoede-indicatoren van Kind en Gezin geregistreerd worden.

zorg. Voor de 19-jarigen gaat het om 1,03 %, voor de 20-jarigen om 0,37 % en voor de 21-jarigen om 0,008 %²⁰¹.

- 18,99 % van het totaal aantal jongeren met minstens één maatregel binnen de bijzondere jeugdzorg is residentieel geplaatst (in een begeleidingstehuis of onthaal-, observatie-, en oriëntatiecentrum). Daarvan zijn 2.713 jongeren tussen de 16 en 21 jaar.
- 670 jongeren tussen 17 en 21 jaar volgen begeleid zelfstandig wonen.

Voor de Duitstalige Gemeenschap kunnen we de volgende gegevens vermelden:

- In 2010 werden 612 interventies van de *Jugendhilfedienst* (Jeugdhulpdienst) opgetekend en 137 van het *Jugendgericht* (Jeugdrechtbank). Het gaat om een stijging ten opzichte van de vorige jaren.
- Het aantal plaatsingen is met 30 % toegenomen sinds 2003.
- In 2008 was 0,68 % van de minderjarigen geplaatst (105,33 ten opzichte van 15.602).

Deelnemers aan het overleg betreuren dat de jongeren, eens ze de bijzondere jeugdzorg verlaten hebben, uit beeld verdwijnen, ook van het onderzoek. In de private voorzieningen in Vlaanderen bijvoorbeeld wordt uiterlijk vijf jaar nadat de minderjarige meerderjarig is geworden, zijn dossier vernietigd. Op die manier gaat een belangrijke informatiebron voor opvolging en onderzoek verloren.

1.2. Maatschappelijke paradox

“Jongeren zijn meerderjarig op 18 jaar maar vinden vóór hun 25ste geen plaats in de maatschappij.”

“Op 18 jaar zit de jongere in een soort van overlevingsmodus. Hij staat er alleen voor, zonder steun van een volwassene, in een maatschappij die van hem het onmogelijke vraagt. Dat leidt onvermijdelijk tot uitsluiting.”

De periode van jongvolwassenheid is voor alle jongeren een complexe periode waarin verschillende transities

elkaar opvolgen, met de bijhorende belangrijke keuzes²⁰²: van minderjarig naar meerderjarig, van studeren naar werken, van thuis naar zelfstandig wonen... De meeste jongeren kunnen deze mijlpalen op weg naar volwassenheid en zelfstandigheid spreiden of uitstellen in de tijd en een beroep doen op de hulp en ondersteuning van hun ouders, vriendenkring en omgeving. Ondanks de verlaging van de meerderjarigheid van 21 naar 18 jaar is het een maatschappelijke evolutie dat jongeren steeds langer in een soort ‘moratorium’ blijven, een wacht- en experimenteerruimte voorafgaand aan het ‘echte leven’. Zo verlaten in België mannen gemiddeld pas op de leeftijd van 26,7 jaar effectief het ouderlijk huis en vrouwen op 25,4 jaar²⁰³.

De overleggroep vindt het paradoxaal dat jongeren met een lastig parcours achter de rug, de boodschap krijgen om hun eigen boontjes te doppen²⁰⁴. Omwille van verschillende redenen is het voor zorgverlators immers moeilijker dan voor andere jongeren om het pad naar volwassenheid af te leggen. Voor hen verloopt dit proces abrupter, in een te haastig tempo en houdt het meer risico's in²⁰⁵. Jongeren die de bijzondere jeugdzorg verlaten, hebben vaak geen keuze. Tenzij ze voortgezette hulpverlening aanvragen en toegekend krijgen, moeten ze de voorziening verlaten op 18 jaar. Vaak willen ze dat ook zo snel mogelijk. Hun plaatsing roept bij sommigen immers een grote drang naar vrijheid en zelfstandigheid op, die op hun 18de verjaardag binnen hun handbereik lijkt te liggen. De grote meerderheid van de jongeren - of ze nu een instellingsverleden hebben of niet - is op 18 jaar echter nog niet klaar om zelfstandig te leven. Vele geplaatste jongeren vinden dat ze onvoldoende zijn voorbereid binnen de voorziening. *“Eerst houden ze de hele tijd je handje vast en mag je bijna niets zelf doen en op een gegeven moment zeggen ze, nu is het aan u”*²⁰⁶. Buiten de voorziening hebben vele van hen geen familiaal of sociaal netwerk of kunnen ze er niet op terug vallen. Ze moeten alles tegelijk en alleen doen. In plaats van

²⁰¹ http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/PDF/OB_Cijfermateriaal/kerncijfer-rapporten2010/2010_Ratio_jongerenbevolking_nr_begeleidingsjaar_en_leef-tijd.pdf.

²⁰² Beuker, Laura (juli 2011). *Quel modèle de transition des jeunes vers l'indépendance en Communauté française? Que résulte-t-il de sa comparaison avec les autres modèles européens?*, Liège, Université de Liège.

²⁰³ Eurostat (2010). *Youth in Europe. A statistical portrait*, Luxembourg, Publications Office of the European Union, p. 29.

²⁰⁴ Zulke situaties werden reeds aangeklaagd in 1994 door SOS Jeunes. SOS Jeunes (1994). *Jeunes adultes: les oubliés du système?*, Bruxelles, SOS Jeunes.

²⁰⁵ Lerch, Veronique (red.) (2010). *Ageing out of care. From care to adulthood in European and central Asian countries*, SOS children's villages.

²⁰⁶ Goussey, Brecht (2009). *Van over naar met. Een participatief proces met jongeren over hulpverlening in Leuven*, Leuven, Riso Vlaams-Brabant, p. 48.

in een moratorium komen ze terecht in een ‘niemands-land’²⁰⁷: geen diploma, geen werk, geen inkomen, geen huisvesting. Het lijkt een periode waarin problemen opgestapeld worden in plaats van opgelost. Bovendien bestaat er voor hen zo goed als geen oefenruimte zoals voor jongeren met meer kansen. Mislukken en opnieuw proberen wordt voor hen niet aanvaard als onderdeel van de dagelijkse leerschool. De ongelijkheid tussen de toekomstperspectieven van verschillende groepen jongeren is schrijnend.

“Van een jongere in moeilijkheden verwacht men dat hij op zijn 18de alles zelf in handen neemt, terwijl jongeren die een gezin en geld hebben en een normale schoolloopbaan afleggen... veel langer bij hun ouders blijven! Jongeren in moeilijkheden krijgen geen middelen. Ze krijgen te horen dat ze het maar zelf moeten uitzoeken. Wat voor systeem is dat?”

Deze paradox weegt ook zwaar op de diensten en voorzieningen. Wanneer beroepskrachten jongeren willen begeleiden bij de overgang naar meerderjarigheid, stoten ze op de grenzen van hun organisatie en de manier waarop die erkend, geconceptualiseerd en gefinancierd is. Binnen het bestaande kader en met de voorziene middelen is het moeilijk, bijna onmogelijk, om jongeren adequaat voor te bereiden op zelfstandigheid, om hen de noodzakelijke continuïteit of vlotte overgang te garanderen in de begeleiding over diensten en sectoren heen, om nazorg die naam waardig aan te bieden...

“In de bijzondere jeugdzorg worden jongeren op een zelfstandig leven voorbereid. Maar het evenwicht tussen de verschillende hulpmiddelen die hen worden voorgeschoteld, de rechten die ze zogenaamd hebben, de diensten waar ze naartoe worden gestuurd enerzijds en de energie die ze moeten investeren om hierop in de praktijk echt te kunnen rekenen anderzijds is ernstig verstoord. Deze eerste ervaring van zelfstandigheid is uitermate wreed en strookt niet met wat hen ‘vooraf’ werd verteld. Die schok stelt het sociale contract, de sociale band in vraag.”

Jongeren die een voorziening verlaten, bevinden zich niet in een problematische opvoedingssituatie, maar in

een problematische (over-)leefsituatie²⁰⁸. Welke kansen en perspectieven biedt de samenleving hen? Ze hebben zo goed als geen uitzicht op huisvesting, opleiding of werk. De overleggroep vindt het prioritair dat jongeren belangrijk gevonden worden. De maatschappij moet andere ambities voor hen koesteren dan de moeilijke omstandigheden waarin ze nu met hun leven moeten starten. Ze moeten meer tijd, ruimte en middelen krijgen om hun identiteit vorm te geven en hun verantwoordelijkheden als volwassene op te nemen.

“Hoe meer moeilijkheden jongeren hebben, hoe meer hun dromen en hun mogelijkheden beperkt worden. We moeten ervoor zorgen dat ze terecht komen in omstandigheden waarin ze hun toekomst kunnen opbouwen. Wat wil dat zeggen ‘zich helemaal alleen redden’? Betekent dat dat ze hun ellende helemaal alleen moeten dragen?!”

1.3. Armoede en bijzondere jeugdzorg

Voor zorgverlaters lijkt, naast de confrontatie met de maatschappelijke paradox, ook hun verblijf in de voorziening tot een verhoogd risico op sociale uitsluiting en armoede te leiden (1.3.1). Geplaatste jongeren uit gezinnen in armoede dreigen het bovendien nog moeilijker te hebben (1.3.2).

1.3.1. Armoede door plaatsing

“Natuurlijk is het niet alleen een kwestie van middelen. Met een traject dat gekenmerkt wordt door zoveel breuken, zoveel problemen, voelt men zich volwassen noch zelfstandig. Het emotionele speelt een belangrijke rol.”

Een plaatsing beoogt jongeren en hun gezinnen te helpen, maar brengt een reëel risico op verdere verzwakking²⁰⁹ met zich mee dat vaak hun hele leven tekent: een

207 Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (2011). *Synthese regelgeving en andere knelpunten die zorg op maat voor jongvolwassenen bemoeilijken*, Brussel, Vlaamse overheid, p. 38.

208 Kinderrechtencommissariaat (2010). *Advies: Armoede en sociale uitsluiting. Visie en voorstellen vanuit een kinderrechtenperspectief*. Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid, Gezin en Armoedebestrijding, Brussel, Kinderrechtencommissariaat, p. 34; Délégué général de la Communauté Française aux Droits de l'Enfant (2009). *Dans le vif du sujet. Rapport relatif aux incidences et aux conséquences de la pauvreté sur les enfants, les jeunes et leurs familles*, Bruxelles, Délégué général de la Communauté française aux Droits de l'Enfant.

209 Delens-Ravier, Isabelle (2001). *Le placement d'enfants et les familles, Recherche qualitative sur le point de vue de parents d'enfants placés*, Liège - Paris, Editions jeunesse et droit; Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw (2010). *Alternatief rapport van de NGO's over de toepassing van het Internationaal Verdrag inzake de rechten van het kind in België*, Gent, Kinderrechtencoalitie Vlaanderen.

laag zelfbeeld, een beperkt familiaal en sociaal netwerk, weinig zelfvertrouwen... Een verblijf in een voorziening kan op heel verschillende levensdomeinen een negatieve invloed hebben op jongeren. Men stelt bijvoorbeeld vast dat de rechten van jongeren in residentiële voorzieningen vaak minder gerespecteerd worden²¹⁰.

Daarnaast ervaren ouders - en zeker ouders in armoede - financiële gevolgen naar aanleiding van een plaatsing en/of hebben ze vele vragen bij financiële regelingen, zoals de kinderbijslag, de onderhoudskosten wanneer de jongeren thuis verblijven, de kosten bij een terugkeer naar huis²¹¹...

1.3.2. Plaatsing door armoede

Uit recent onderzoek blijkt dat gezinnen in armoede een hoger risico - in de statistische betekenis van het woord - hebben op een interventie van de bijzondere jeugdzorg²¹². Het is echter niet duidelijk vanuit welke inzet dit gebeurt. Interveniet de bijzondere jeugdzorg meer in arme gezinnen om hen te helpen of om hen te controleren?

“Het is belangrijk te luisteren naar de strijd die gezinnen in armoede voeren. De diensten voor bijzondere jeugdzorg zijn niet gespecialiseerd in de strijd tegen armoede. Op het einde van het proces zijn het hoe dan ook weer de gezinnen die de schuld krijgen voor de mislukking van de instellingen, omdat het gezin op het moment dat de jongere de instelling verlaat nog steeds arm is.”

De ervaring en perceptie van gezinnen en beroepskrachten uit de sector zijn erg verschillend. Ouders in armoede schrijven ‘problematische leefsituaties’ meestal toe aan hun slechte (materiële) levensomstandigheden, terwijl consultants of begeleiders die vaak wijten aan het individueel en relationeel disfunctioneren van de ouders²¹³. Ook binnen het overleg kwam deze spanning tussen beide perspectieven tot uiting,

zonder ze evenwel te beperken tot een tegenstelling tussen de standpunten van ouders enerzijds en diensten anderzijds. Vele ouders voelen zich bij een plaatsing veroordeeld omwille van de armoede.

“Arme gezinnen hebben het gevoel dat ze onder toezicht staan, niet dat ze worden geholpen.”

“Mensen in armoede hebben schrik van de instellingen die geacht worden hen te helpen. Ze hebben schrik daardoor verpletterd te worden.”

Er zijn ook beroepskrachten die het bestaan van plaatsing omwille van armoede erkennen en aanklagen. Tegelijk herinneren ze er aan dat plaatsingen terecht kunnen zijn, omwille van het feit dat ouders hun ouderlijke rol niet opnemen, omwille van geweld... Zij vinden dat er in deze gevallen geen risico’s mogen genomen worden. Dankzij de uitwisseling van ervaringen en wederzijds respect tijdens het overleg ontstond er dialoog tussen beide gezichtspunten. Desondanks heeft de sector van de bijzondere jeugdzorg het moeilijk om het vertrouwen te winnen van gezinnen in armoede.

“Niet elke maatregel van de bijzondere jeugdzorg doet de begunstigde geweld aan. De verwijdering van een kind uit een gezin is soms een deel van de oplossing, ook al is het waar dat die soms een deel van het probleem vormt.”

De relatie tussen armoede en bijzondere jeugdzorg is steeds omstreden geweest²¹⁴. Een plaatsing mag en kan geen antwoord zijn op armoede. Armoede is een maatschappelijk probleem, waarvan de bestrijding niet beperkt kan worden tot het aanpakken van individuele problemen van jongeren die daardoor nog verder gestigmatiseerd en geculpabiliseerd dreigen te worden.

“Als armoede het probleem is dat aan de plaatsing ten grondslag ligt, is dat dan wel de meest adequate maatregel?”

210 Lerch, Veronique (red.), *op.cit.*

211 Roppov (september 2010). *Ouders over geld. Wat kost de Bijzondere Jeugdbijstand aan de ouders?*, Gent, Roppov.

212 Bouverne-De Bie, Maria et al. (2010). *Een link tussen leven in armoede en maatregelen bijzondere jeugdbijstand?*, Gent, Academia Press. Dit onderzoek werd uitgevoerd en gefinancierd in het kader van het programma AGORA van het Federaal Wetenschapsbeleid, op vraag van het Steunpunt.

213 Steenssens, Katrien et al. (red.) (2008). *Kinderen in armoede. Status quaestionis van het wetenschappelijk onderzoek voor België*, IGOA-GIReP en Hiva.

214 Contactcomité van organisaties voor jeugdzorg (2010). *Armoede en bijzondere jeugdzorg: waar is het debat gebleven?*, Studiedag in samenwerking met de provincie Antwerpen op 5 maart 2010; CERA (2010). *Jongeren in armoede in de Bijzondere Jeugdzorg: een specifieke aanpak*, Studiedag op dinsdag 7 december 2010.

1.4. Beleidsaandacht voor jongeren in armoede

Beleidsmakers tonen vandaag een verhoogde aandacht voor maatschappelijk kwetsbare jongeren. Om aan hun specifieke situatie tegemoet te komen, worden er aanzetten gegeven en initiatieven genomen om het aanbod van de jeugdhulp te flexibiliseren en om meer contextueel en emancipatorisch te werken. Bovendien worden er ook samenwerkingsverbanden aangegaan tussen beleidsdomeinen en sectoren.

De Vlaamse Regering²¹⁵ neemt zich voor om het toenemend aantal thuislozen terug te dringen door onder andere jongvolwassenen te behoeden voor thuisloosheid. De aandacht voor deze jongeren wordt ook meegenomen in het afsprakenkader voor de samenwerking tussen de beleidsdomeinen Wonen en Welzijn²¹⁶, waarbinnen bijvoorbeeld gewerkt wordt aan een betere toegang tot sociale huisvesting en een aangepaste woonbegeleiding voor specifieke doelgroepen. Binnen het beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin wordt momenteel een actieplan voor een gecoördineerd beleid rond kwetsbare jongvolwassenen²¹⁷ uitgevoerd, als reactie op het noodsignaal uit de praktijk vanwege de Integrale Jeugdhulp en de sector van het Algemeen Welzijnswerk²¹⁸. Binnen dit plan werd onder andere een profielschets gemaakt van de doelgroep en hun behoeften aan hulp en ondersteuning. Daarnaast werden verschillende regelgevende en andere knelpunten die zorg op maat voor jongvolwassenen bemoeilijken, geïnventariseerd en bestudeerd²¹⁹. Bovenstaande beleidsintenties staan eveneens vermeld in het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2010-2014²²⁰. De thematiek van jongeren die een instelling verlaten, komt regelmatig aan bod in

de ad hoc Commissie Jeugdzorg van het Vlaams Parlement over de toenemende instroom in de bijzondere jeugdzorg²²¹. Ook het beleid over de bijzondere jeugdzorg evolueert snel. Sinds 2005 maakt deze sector bijvoorbeeld deel uit van de Integrale Jeugdhulp²²². Dit is een beleidskader om de samenwerking tussen de verschillende sectoren die jeugdhulp aanbieden, te optimaliseren²²³. De Integrale Jeugdhulp gaat uit van de volgende waarden en principes: toegankelijkheid, vraaggerichtheid, subsidiariteit, participatie, acceptatie en emancipatie.

Ook in de Franse Gemeenschap heeft de regering aandacht voor de specifieke problemen van jongeren die de leeftijd van 18 jaar naderen²²⁴. Zonder een gericht plan te ontwikkelen voor jongvolwassenen die de bijzondere jeugdzorg verlaten, acht ze het noodzakelijk van de jeugd een transversale politieke uitdaging te maken en kondigt ze een plan '12-25 jaar' aan om het jeugdbeleid van de verschillende betrokken ministers en beleidsniveaus te versterken en beter te coördineren. De minister van Jeugd en Bijzondere Jeugdzorg heeft de ontwikkeling van een '*Plan Jeunesse*' gelanceerd²²⁵. Eén van de strategische doelstellingen van dit plan is "*de transitie van jongeren naar de meerderjarigheid en hun toegang tot financiële onafhankelijkheid en zelfstandig wonen bevorderen en veilig stellen*". De minister heeft daarnaast een studie gefinancierd om transitie modellen naar volwassenheid en hun voorkomen in de Franse Gemeenschap te analyseren²²⁶.

Een andere belangrijke uitdaging voor de Franse Gemeenschap is de ontwikkeling van samenwerkingsakkoorden tussen de bijzondere jeugdzorg en de OCMW's, reeds voorzien in het decreet van 1991. Een werkgroep heeft de samenwerkingsprincipes gedefinieerd, waarvan er zes werden goedgekeurd: de jongeren en hun gezin in het centrum van de interventies;

215 Vlaamse Regering (2010). *2009-2014: Een daadkrachtig Vlaanderen in beslisende tijden. Voor een vernieuwende, duurzame en warme samenleving*, Brussel, Vlaamse overheid.

216 Kabinet van Vlaams minister van Energie, Wonen, Steden en Sociale Economie en Kabinet van Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (4 juni 2010). *Afsprakenkader samenwerking wonen-welzijn*, Brussel, Vlaamse Regering.

217 Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (2010). *Geplande acties voor een Vlaams gecoördineerd beleid rond kwetsbare jongvolwassenen*, Brussel, Vlaamse Regering.

218 Steunpunt Algemeen Welzijnswerk (2009). "Beleidsadvies over jongvolwassenen", *AWW-flash* 2009, nr 3.

219 De Smet, Sofie (te verschijnen). "Jongeren op het scharnierpunt van minder naar meerderjarigheid: over aanklappen, loslaten en andere uitdagingen voor de IJH" in K. De Koster, K. De Vos, D. Kerger, G. Roets, & R. Roose (red.), *Handboek Integrale Jeugdhulp*, Brussel, Politeia. Verschijnt najaar 2011 / voorjaar 2012.

220 Vlaanderen in Actie, Permanent Armoedeoverleg, Vlaamse overheid (2010). *Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2010-2014*, Brussel, Vlaamse overheid.

221 Ad hoc Commissie Jeugdzorg (2011). *Maatschappelijke beleidsnota Jeugdzorg*, Brussel, Vlaams Parlement; Peuteman, Ann (maart 2011). "Het failliet van de jeugdzorg 1-3", *Knack*, 2 maart, 9 maart en 16 maart.

222 Decreet van 7 mei 2004 betreffende de integrale jeugdhulp, *Belgisch Staatsblad*, 11 oktober 2004.

223 Het gaat om het Algemeen Welzijnswerk, de Bijzondere Jeugdbijstand, de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg, de Centra voor Integrale Gezinszorg, de Centra voor Leerlingenbegeleiding, Kind en Gezin en het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap.

224 Gouvernement de la Communauté française (2009). *Déclaration de politique communautaire 2009-2014*, p. 98-99 en 106.

225 Ministre de la Jeunesse et de l'Aide à la jeunesse (2010). *Le Plan jeunesse est sur les rails*, Bruxelles, Communauté française.

226 Beuker, Laura, *op.cit.*

wederkerigheid; samenwerking tussen beide sectoren en continuïteit van de interventie voor, tijdens en/of na de hulp; lokaal overleg met het oog op het optimaliseren van de aanwezige krachten; structureel overleg en permanente evaluatie van het akkoord en de initiatieven die eruit voortvloeien. Het definitief tekstvoorstel van de werkgroep heeft een gunstig advies gekregen van het directiecomité van de *Fédération des CPAS*. Deze tekst zal vervolgens moeten goedgekeurd worden door de regeringen van de gewesten en gemeenschappen.

Ook andere pistes worden verkend, zoals een akkoord van de administratie bijzondere jeugdzorg met sociale verhuurkantoren om de toegang tot huisvesting voor jongeren die begeleid zelfstandig wonen te vergemakkelijken. In dit kader werkt de Franse Gemeenschap

aan het project EVA-GOA (*Evaluation de l'autonomie - Guide d'outils de l'autonomie*). Dit is een instrument voor voorzieningen voor bijzondere jeugdzorg om samen met de jongere te evalueren of hij al dan niet de noodzakelijke competenties heeft ontwikkeld om zelfstandig te leven²²⁷.

Jongvolwassenen in armoede staan centraal in de opmaak van het Brussels Actieplan Armoedebestrijding 2012. In 2013 publiceert het Brussels Observatorium voor Gezondheid en Welzijn een thematisch rapport over deze doelgroep.

227 Schmits, Emilie, Michel Born en Théo Vanhees (2011). "Développer l'autonomie chez les adolescents: l'implémentation de l'outil EVA-GOA dans les services de l'Aide à la Jeunesse", *L'Observatoire*, revue d'action sociale et médico-sociale, 68, p. 3-6.

2. Een plaatsing, een breuk

Eén van de grootste moeilijkheden van jongeren bij het verlaten van een voorziening voor bijzondere jeugdzorg, is het gebrek aan een familiaal of sociaal netwerk waarop ze kunnen terug vallen om het hoofd te bieden aan de vele uitdagingen waarmee ze geconfronteerd worden. Hoewel sommige jongeren baat hebben bij een verblijf in een voorziening en het voor enkelen zelfs hun enige leefomgeving is, brengt het voor velen onder hen breuken in hun leven met zich mee: met hun familiaal en sociaal netwerk (2.1), in hun schoolloopbaan (2.2) en in hun hulpverleningsparcours (2.3). Deze breuklijnen maken dat de jongere ontworteld is wanneer hij de voorziening verlaat.

2.1. Breuk met het familiaal en sociaal netwerk

"Een plaatsing verscheurt een gezin op een onaantoonbare manier."

Reeds in het Algemeen Verslag over de Armoede brachten gezinnen in armoede de negatieve gevolgen van plaatsingsmaatregelen voor het gezinsleven aan het licht. Bij een plaatsing dreigen jongeren ook hun sociaal netwerk te verliezen. Ze worden vaak losgerukt uit hun vertrouwde omgeving, veranderen van

school, hebben minder contact met hun kennissen en vrienden. Tot op vandaag zijn ouders van mening dat een plaatsing de familiale banden verbreekt en/of de familiale breuk bestendigt²²⁸. Dit is in strijd met het recht op de bescherming van het gezinsleven (2.1.1). Ouders zouden de eerste personen moeten zijn waarop een jongere bij het verlaten van een voorziening een beroep moet kunnen doen. Op dat moment is de jongere echter meestal een vreemde geworden voor zijn gezin en omgekeerd. De familiale breuk kan zich op verschillende vlakken voordoen: in de opvoedingsrelatie tussen de jongere en zijn ouders (2.1.2), in hun persoonlijke geschiedenis (2.1.3) en het dagelijks contact (2.1.4). Ook op materieel vlak kan er conflict optreden (2.1.5).

2.1.1. Bescherming van het gezinsleven

Conform met internationale verdragen versterken de decretale regelgevingen voor bijzondere jeugdbijstand het primaat van het gezin, dat al door de federale wet op

228 Roppov (2010). *Behoud/berstel ouder-kind relatie in de bijzondere jeugdbijstand*, Verslag van Dialoogdag 4 juni 2010, Gent, Roppov.

de jeugdbescherming van 1965²²⁹ werd vooropgesteld. Deze focus op het gezin verhindert niet dat in de praktijk de belangen van jongeren en ouders soms uiteenlopen. Zowel binnen als buiten de bijzondere jeugdzorg kunnen er immers belangenconflicten optreden.

Primaat van het gezin in de wetgeving en de rechtspraak

In de drie gemeenschappen²³⁰ is het behoud van het kind in zijn familiale omgeving de leidraad van de decreten inzake jeugdbijstand. Volgens deze wetgevingen is de plaatsing van een jongere een maatregel die slechts als laatste mogelijkheid kan worden opgelegd. Bovendien moet de plaatsing zo kort mogelijk duren en is de terugkeer van de jongere het doorslaggevend criterium voor de keuze van ondersteuningsmaatregelen voor het gezin tijdens de plaatsing. De rechtspraak van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens bevestigt dat de hereniging van het gezin het ‘uiteindelijke doel’ is van elke scheidingsmaatregel²³¹ en dat de radicale maatregel om een gezin volledig te scheiden alleen in zeer ernstige gevallen genomen kan worden²³². Ook in het VN Verdrag inzake de Rechten van het Kind²³³ wordt gestipuleerd dat de ouders de eerste verantwoordelijkheid dragen voor de opvoeding en de ontwikkeling van hun kind (artikel 18, 27) en dat een kind niet kan gescheiden worden van zijn ouders tegen hun wil (artikel 9). Een kind heeft bovendien het recht door zijn ouders verzorgd te worden (artikel 7).

Primaat van het gezin in de praktijk

Voorzieningen uit de bijzondere jeugdzorg werken

meer en meer gezins- en contextgericht, zo getuigen ze tijdens het overleg. Dat gebeurt in de reguliere werking, onder andere door de ouders als opvoedingsverantwoordelijken expliciet te betrekken tijdens het hele traject van de jongere, en in specifieke projecten rond competentie- en netwerkontwikkeling. Ook organisaties uit de dienst- en hulpverlening aan volwassenen, leggen contacten met de ouders en het breder netwerk van de jongere tijdens diens begeleidingsproces.

“Instellingen voor bijzondere jeugdzorg leunen op een wetgeving die bepaalt dat ze ‘zo goed mogelijk’ moeten handelen. Wij schenken veel aandacht aan de band met het gezin en werken met een ouderaad. We willen elke spanning rond de culpabilisering van de ouders vermijden. Zij blijven een belangrijke rol spelen in de opvoeding van hun kinderen, ook al zijn deze geplaatst, en worden daar voortdurend bij betrokken.”

Deze positieve evoluties worden niet door iedereen erkend, of het nu ouders of diensten zijn. Zoals gezinnen in armoede in het tweejaarlijkse Verslag 2004-2005 van het Steunpunt²³⁴ lieten optekenen, weten ze de geest en de letter van de decreten wel te waarderen, maar laat de toepassing van de teksten, bijvoorbeeld over de duur van een plaatsing, in de praktijk nog te wensen over.

“In theorie is een plaatsing altijd tijdelijk. In de praktijk zien we echter dat plaatsingen worden verlengd tot de meerderjarigheid van de jongere. In de praktijk zijn die plaatsingen dus allesbehalve tijdelijk en zijn ze niet opbouwend. Hoe komt het dat de jongere geen enkel netwerk meer heeft op het moment dat hij de instelling verlaat? We hebben hier te maken met uiterst ingewikkelde situaties, die binnen een mensenrechtenmaatschappij eigenlijk ongehoord zijn!”

Officiële cijfers voor Vlaanderen²³⁵ lijken deze perceptie van ouders te bevestigen. Jongeren verblijven gemiddeld 568 dagen in een begeleidingstehuis en 33 % van de jongeren wordt er langer dan 540 dagen

229 Wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdaad omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade, *Belgisch Staatsblad*, 15 april 1965.

230 Vlaams decreet van 7 maart 2008 inzake bijzondere jeugdbijstand, *Belgisch Staatsblad*, 15 april 2008; Decreet van de Franse Gemeenschap van 4 maart 1991 inzake hulpverlening aan de jeugd, *Belgisch Staatsblad*, 12 juni 1991; Decreet van de Duitstalige Gemeenschap van 19 mei 2008 over de jeugdbijstand en houdende de omzetting van maatregelen inzake jeugdbescherming, *Belgisch Staatsblad*, 1 oktober 2008. De beleidskeuzes voor ambulante hulpverlening en gezinsgericht werken werden bevestigd in het Vlaams regeerakkoord 2009-2014 en in de Beleidsnota Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2009-2014. In haar beleidsverklaring 2009-2014, herbevestigt de Regering van de Franse Gemeenschap eveneens de prioriteit van hulp in de eigen levensomgeving en het behoud van de familiale relaties.

231 Europees Hof Rechten van de Mens, arrest Olsson c. Zweden (nr.1) van 24 maart 1989, serie A, nr. 130 § 81.

232 Europees Hof Rechten van de Mens, arrest Walla en Wallova tegen de Tsjechische Republiek van 26 oktober 2006, § 73-74; Tulkens, Françoise en Sébastien Van Drooghenbroeck (2008). “Armoede en mensenrechten. De bijdrage van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens” in Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, Armoede, waardigheid en mensenrechten. 10 jaar Samenwerkingsakkoord, Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, p. 65-74.

233 <http://boes.org/un/dutun-b.html>.

234 Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2005). *Armoede uitbannen. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie* (Verslag december 2005), Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding. Zie resolutie 22: de toepassing verbeteren van de decreten inzake bijzondere jeugdbijstand.

235 Cijfers Jongerenwelzijn 2003-2007, opgenomen in Kabinet van de Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin en Agentschap Jongerenwelzijn (2009). *Perspectief! Evaluatie van het Globaal Plan Jeugdzorg. Visie op en toekomstperspectieven voor welzijn van kinderen en jongeren*, Brussel, Vlaamse Regering.

opgevangen. In de Franse Gemeenschap “bedraagt de gemiddelde duur van een maatregel voor een jongere in moeilijkheden of gevaar 33 maanden, of 2 jaar en 9 maanden”²³⁶. Nochtans blijkt uit wetenschappelijk onderzoek dat de werkzaamheid en het gunstig effect van trajecten die langer dan 12 à 14 maanden duren, verminderen. Naast het belang van een zo kort mogelijk verblijf voor het behoud van de familiale band, is echter vooral de duurzame gezinsondersteuning hiervoor bepalend, met aandacht voor de betrokkenheid van ouders op hun kinderen en omgekeerd.

“Een instelling voor bijzondere jeugdzorg heeft een team gedetacheerd om een gezin te volgen dat via een sociaal verhuurkantoor was gehuisvest. De maatschappelijk assistent wou niet dat het gezin uiteenspatte omdat het in een krot woonde en heeft gevochten voor herhuisvesting.”

Te vaak hangen goede initiatieven af van de inzet en intenties van beroepskrachten in het bijzonder en hun diensten, vindt het overleg. Ze moeten gegarandeerd worden door een betere uitvoering van de wet.

Stem van de jongere

De decreten inzake bijzondere jeugdbijstand stipuleren ook de rechten van de minderjarige (en van zijn ouders) in de bijzondere jeugdzorg. Jongeren (en hun ouders) moeten maximaal betrokken worden bij de begeleiding en hun instemming is vereist. Toch wordt vastgesteld dat deze rechten moeilijk te realiseren zijn, ook in Vlaanderen waar het decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp²³⁷ ze verder uitwerkt.

Vanuit hun ervaring vinden de jongeren van Nevermind dat er onvoldoende wordt geluisterd naar en rekening wordt gehouden met hun stem. Volgens hen komt het vaak tot een breuk met hun ouders omdat er niet tijdig en gepast wordt ingegrepen. Ze klagen bijvoorbeeld aan dat er niet sneller werd ingegrepen in een voor hen ondraaglijke gezinssituatie, zogezegd vanuit de bekommernis om niet te snel over te gaan tot plaatsing, die uiteindelijk toch gebeurde²³⁸. Nochtans

willen deze jongeren niet per se thuis weg. Ze willen vooral dat het thuis verandert, dat het beter wordt.

Gezinnen hebben er alle belang bij dat samen met hen naar oplossingen voor problemen wordt gezocht. Waar er belangenconflicten tussen jongeren en hun ouders zijn, primeert vanzelfsprekend het belang van de jongere op het gezinsgericht werken. *“Een onge-nuanceerd streven naar het ideaalbeeld van de terugkeer van het kind naar zijn gezin leidt voor sommige kinderen tot schrijnende situaties. Dat kan niet de bedoeling zijn van gezinsgericht werken”*²³⁹.

2.1.2. Verzwakte opvoedingsrelatie

“De mogelijkheid om ouder te zijn moet te allen prijze worden gevrijwaard, zelfs vóór de terugkeer. Het kan niet dat ouders aan de dokter niet kunnen zeggen of hun kind al dan niet gevaccineerd is, om de eenvoudige reden dat ze het niet weten...”

Wanneer hun kinderen geplaatst worden, ervaren vele ouders dat als een vonnis dat over hen wordt uitgesproken. Ze voelen zich gekleineerd, gestigmatiseerd en uitgesloten door de manier waarop ze door rechters, consultants, werkers en hulpverleners worden benaderd, als mens en als ouder. Ouders vinden dat er tijdens de plaatsing onvoldoende aandacht wordt besteed aan de familiebanden. Ze vragen zich af welke legitimiteit een voorziening heeft om over de toekomst van hun kind te beslissen, zonder hun essentiële rol als ouders hierin te erkennen. Een plaatsing houdt immers niet automatisch een ontzetting uit het ouderlijk gezag in²⁴⁰. De rechten, maar ook de plichten, van ouders staan duidelijk beschreven, maar wat betekenen ze wanneer de bijzondere jeugdzorg in het leven van een gezin tussen komt²⁴¹?

Zoals de meeste ouders, willen ouders in armoede het beste voor hun kinderen. Wanneer een plaatsing onvermijdelijk is, verwachten ze op zijn minst dat de voorziening, die hun kinderen opvangt, ook het beste

236 Direction générale de l'Aide à la Jeunesse (2011). *Op.cit.*, p. 23.

237 Artikel 13 en 14 van het decreet van 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp, *Belgisch Staatsblad*, 4 oktober 2004; Desmet, Ellen en Johan Put (2011). *Het Decreet Rechtspositie Minderjarigen in internationaal perspectief*, Gent, Kenniscentrum Kinderrechten.

238 Goussey, Brecht, *op.cit.*

239 Kinderrechtencommissariaat (2010). *Knelpuntennota aan de Commissie Jeugdzorg. Een overzicht van klachten over jeugdzorg bij het Kinderrechtencommissariaat*, Brussel, Vlaams Parlement, p. 39.

240 Artikel 32-35 van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdaad omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade, *Belgisch Staatsblad*, 15 april 1965.

241 Roppov (2011). *Rechten van ouders, hoe zien die er uit als hulpverlening tussenkomt?*, Verslag van Dialoogdag 10 juni 2011, Gent, Roppov.

met hen voor heeft. Zij vinden echter dat dat vaak niet zo is. Ze herkennen zich niet in de bagage die hun kinderen in de voorziening meekrijgen. Ouders kunnen de waarden, normen, gewoonten en gedragingen van hun gezinscultuur niet doorgeven. Wanneer de jongere later, als hij meerderjarig is, experimenteert met zijn nieuw verworven vrijheid kan dat tot problemen leiden omdat hij zich niet kan beroepen op die bakens.

Ook diensten getuigen van gebrekkige communicatie met ouders. Toch benadrukken ze dat een plaatsing een positieve ervaring kan zijn, op voorwaarde dat gewerkt wordt aan de band tussen jongeren en hun ouders. Het is echter wenselijk dat meer middelen, tijd en ruimte worden vrijgemaakt of optimaler worden aangewend.

Tijdens het overleg werd geopperd dat bestaande opvangmogelijkheden waartoe ouders zich kunnen richten wanneer ze een crisissituatie meemaken, zoals een hospitalisatie of een uithuiszetting, beter bekend gemaakt moeten worden, ook aan gezinnen in armoede. Zo'n tijdelijke opvangplaats kan een uitweg bieden voor zover ouders gerustgesteld worden wat betreft hun vrees voor de plaatsing van hun kind.

2.1.3. Vertekende persoonlijke geschiedenis

“Jongeren kennen vaak hun eigen geschiedenis niet. Er moet aan die fundamentele band gewerkt worden opdat ze een toekomst kunnen krijgen. Anders verliezen ze hun roots en wordt de overgang onmogelijk.”

Zelfs wanneer een jongere gescheiden van zijn ouders opgroeit, is het belangrijk dat hij zich kan situeren in zijn (familiale) context en dat hij zijn geschiedenis kent. Voorzieningen gebruiken specifieke methoden opdat de jongere zijn eigen verhaal en identiteit kan construeren en kan uitgroeien tot een autonome volwassene. Het is uitermate belangrijk dat de oorzaken van de plaatsing correct worden uitgelegd. Wat er aan de jongere verteld wordt over zijn ouders en over de problematische gezinssituatie die tot de plaatsing heeft geleid, is immers cruciaal voor het beeld dat de jongere van zijn gezin, van zijn ouders en hun gehechtheid en van zichzelf zal opbouwen.

Ouders stellen zich veel vragen bij de informatie die hulpverleners en werkers die de jongere begeleiden, hem geven over zijn gezin. Ze vrezen dat hun kind alleen maar de mislukking van zijn ouders te horen

krijgt. Ze stellen immers vast dat het dossier zelden een weerslag bevat van wat zij zeggen over en doen voor hun kind. Bovendien is de beschikbare informatie vaak gekleurd door de waarden, normen en vooroordelen van hulpverleners, die door hun optreden een grote macht hebben over de toekomst van de jongere en zijn gezin. Ook jongeren klagen het gebrek aan informatie aan. Zo vertelt één van hen dat hij graag vroeger had geweten dat zijn plaatsing het gevolg was van emotionele verwaarlozing en niet van zijn eigen gedrag. De deelnemers van het overleg benadrukken dat jongeren en hun gezin de kans moeten krijgen elkaar als bondgenoten te zien, ook al zijn er spanningen. Om een goede vertrouwensrelatie op te bouwen, pleiten ouders voor geschreven documenten²⁴² waarin ook de strijd van het gezin volledig, correct en verstaanbaar wordt opgetekend.

Respect voor het beroepsgeheim is een ander instrument dat kan bijdragen tot een vertrouwensrelatie. Daarom ook is het gedeeld beroepsgeheim aan strikte voorwaarden verbonden, waaronder het akkoord van de betrokkenen. Gezinnen in armoede waarschuwen ervoor dat het beroepsgeheim vooral gedeeld wordt buiten de betrokken gezinnen om.

2.1.4. Verwaterd dagelijks contact

“Een vader bezocht voorheen zijn kind met de fiets, tot het elders werd geplaatst, op 70 km van de woonplaats van de vader. Het feit dat hij zijn kind nu niet meer bezoekt, speelt in zijn nadeel. Men zal hem verwijten dat hij zich niet meer voor zijn zoon interesseert.”

“Een directeur van een comité voor bijzondere jeugdzorg stond een papa toe zijn zoon te bezoeken. De instelling verzette zich daartegen onder het voorwendsel dat het nu beter ging met het kind en dat terugval dreigde wanneer het zijn vader zou terugzien. De opvoeder was ervan overtuigd het beter te weten dan de ouders.”

242 Zie groep Agora van de Algemene Directie voor de Bijzondere Jeugdzorg van de Franse Gemeenschap over de transparantie bij de voorbereiding en de communicatie van professionele geschriften of documenten; Commission de déontologie de l'aide à la jeunesse (17 novembre 2010). *Demande d'avis de la Commission de déontologie par des services agréés de l'aide à la jeunesse, Dossier 110/09*; Chambeau Marc (december 2009). *La transparence dans la préparation et la communication des écrits professionnels en SAJ et SPJ pour un meilleur accès aux jeunes et aux familles*, Institut Cardijn-HELHA.

Bij een plaatsing, heeft het gezin het gevoel dat het *“zijn plan maar moet trekken”*. Het is moeilijk te vermijden dat de relatie verwatert. In vele gevallen moeten ouders bijvoorbeeld grote inspanningen leveren om hun kinderen te bezoeken wanneer deze geplaatst zijn. Soms beslissen voorzieningen op eigen houtje dat het niet wenselijk is dat jongeren hun ouders zien. Ouders moeten dan de kracht hebben tegen dit ‘verbod’ in te gaan. Daarnaast is de verplaatsing vaak ver en duur en is er geen regelmatig openbaar vervoer dat aansluit op de bezoeken. De bezoeken van meerdere geplaatste kinderen zijn vaak niet op elkaar afgestemd... Zeker voor ouders in armoede zijn deze drempels moeilijk te overbruggen. Tegelijk ervaren ze dat het overslaan van een bezoek door de voorzieningen vaak geïnterpreteerd wordt als een gebrek aan interesse in de jongere. Deze interpretatie heeft in het verleden ernstige gevolgen gehad omdat ze heeft toegelaten dat kinderen *“naar wie de ouders kennelijk niet hebben omgezien”* verlaten worden verklaard en dus geadopteerd kunnen worden zonder toestemming van hun gezin²⁴³. Studies hebben aangetoond dat de meerderheid van deze kinderen uit gezinnen in armoede kwamen. Ondanks het feit dat deze wet werd herroepen, herneemt het actieplan voor de verbetering van adoptie in de Franse Gemeenschap²⁴⁴ dit idee en voorziet *“een reflectie over de adopteerbaarheid van kinderen geplaatst in de bijzondere jeugdzorg en waarnaar de ouders kennelijk niet omkijken”*. Voorzieningen merken op hun beurt op dat het heel moeilijk is om contextueel te werken als de afstand met het familiale milieu te groot is.

Ook de bezoeken van de jongere thuis, bij zijn gezin, spelen een essentiële rol in het versterken van de gezinsrelaties. Om deze te bevorderen en de begeleiding binnen de voorziening beter af te stemmen op de familiale context van de jongere is in Vlaanderen een flexibilisering doorgevoerd van het aantal dagen dat een jongere afwezig mag zijn in de voorziening²⁴⁵.

2.1.5. Beperkte materiële omstandigheden

Voor gezinnen in armoede zijn hun beperkte materiële omstandigheden vaak een bijkomende factor die het behoud van de relatie met hun kind in de weg staat.

Een tijdelijke of definitieve terugkeer naar huis kan voor adolescenten een verlies aan materieel comfort inhouden en extra loyaliteitsconflicten veroorzaken. Hoe moet een jongere kiezen tussen op reis gaan met de instelling of zijn vakantie thuis in zijn gezin en zijn buurt doorbrengen? Ouders in armoede vinden dat ze, ook op financieel vlak, onvoldoende ondersteund worden om een succesvol verblijf of terugkeer van hun kind mogelijk te maken. In de Vlaamse Gemeenschap zijn de bedragen voor de tussenkomst in de kosten wanneer een kind thuis verblijft, niet vastgelegd. De voorzieningen bepalen zelf het bedrag, met als richtlijn het equivalent van de door de ouders gederfde kinderbijslag op dagbasis. Wanneer een jongere in de Franse Gemeenschap naar huis gaat tijdens weekends of schoolvakanties, stort de voorziening een financiële bijdrage aan de ouders van minimum 3,50 euro per 24 uur²⁴⁶.

Ook wat huisvesting betreft ondervinden ouders in armoede moeilijkheden wanneer ze hun kind na een plaatsing terug in huis willen nemen. Rechters stellen vaak de voorwaarde dat de woning een aparte kamer moet hebben voor het kind, terwijl ouders omwille van hun armoedige situatie moeilijk aan deze voorwaarde kunnen tegemoet komen. De Vlaamse regelgeving voor sociale huisvesting houdt bij de beoordeling van de rationele bezetting van een woning nochtans rekening met kinderen die geplaatst zijn. Dat geldt ook voor meerderjarigen tot 25 jaar, zolang ze (deeltijds) in de woning verblijven²⁴⁷. Bij de toewijzing van een sociale woning zou een geplaatst kind echter soms niet geteld worden om het nodige aantal kamers voor het gezin te bepalen. Op het ogenblik van de terugkeer blijkt het huis te klein om de jongere te huisvesten. Voor het Waalse en Brusselse Hoofdstedelijk Gewest beschikken we niet over specifieke informatie.

243 Wet van 20 mei 1987 betreffende de verlating van minderjarigen, *Belgisch Staatsblad*, 27 mei 1987.

244 <http://evelyne.huytebroeck.be/spip.php?article1021>.

245 Ministerieel besluit van 14 april 2008 tot gelijkstelling van bepaalde dagen afwezigheid met werkelijke aanwezigheid in het raam van de subsidies voor het verblijf van de minderjarigen in de voorzieningen van de bijzondere jeugdbijstand van de categorieën 1 en 2, *Belgisch Staatsblad*, 26 oktober 2009.

246 Het besluit van de Regering van de Franse Gemeenschap van 17 juni 2004 betreffende de kosten voor de courante uitgaven voor huisvesting, onderhoud en opvoeding van jongeren stelt een verblijf in het gezin gelijk aan effectieve aanwezigheidsdagen wanneer dit verblijf maximum 120 dagen per jaar bedraagt, waarvan maximum 30 dagen opeenvolgend. Het legt het bedrag dat aan het gezin wordt teruggestort vast op minimum 3,5 euro per dag. Dit bedrag is niet geïndexeerd.

247 Artikel 18 van het besluit van de Vlaamse Regering van 12 oktober 2007 tot reglementering van het sociale huurstelsel ter uitvoering van titel VII van de Vlaamse Wooncode, *Belgisch Staatsblad*, 7 december 2007.

2.2. Onderbroken schoolloopbaan

Hoofdstuk V over deeltijds leren en werken gaat uitvoerig in op het verhoogd risico op schoolse problemen en achterstand van jongeren uit gezinnen met een lage socio-economische status. Een verblijf in de bijzondere jeugdzorg blijkt dit risico nog te verhogen. Het schoolparcours van geplaatste jongeren is vaak extra onderbroken.

Tegelijk is er weinig objectieve informatie over de schoolloopbaan van jongeren in de bijzondere jeugdzorg. In de Vlaamse Gemeenschap wordt bij de registratie van leerlingenkenmerken in het kader van het Gelijke Onderwijskansen Beleid wel rekening gehouden met de factor ‘thuisloos’, waaronder geplaatste jongeren vallen. Het vraagt echter een heus onderzoek om hun aantal en parcours uit deze gegevens te analyseren.

Ouders hebben vooral bedenkingen bij de voortgang die hun kind maakt in zijn leerproces. Ze stellen vast dat vele jongeren de school vroegtijdig verlaten of een alternatieve dagbesteding volgen. Als antwoord hierop zijn er in Vlaanderen Netwerken Leerrecht ontstaan. Dit zijn netwerken van schoolvervangende initiatieven voor leerplichtige jongeren die de band met de school volledig verloren zijn. Ze kunnen zich er voorbereiden om de draad van hun dagelijks leven, eventueel van de school, terug op te pikken.

Daarnaast willen ouders op de hoogte blijven van de schoolloopbaan van hun kind. Ze wensen dat de voorziening het hen mogelijk maakt deel te nemen aan oudercontacten, hen betreft bij de keuzes die zich aandienen, hen informeert over dagelijkse gebeurtenissen...

2.3. Versnipperde hulpverlening

“Tijdens heel zijn parcours wordt de jongere geconfronteerd met discontinuïteit. Dit is te wijten aan het groot aantal beperkingen en barrières binnen de sector van de bijzondere jeugdzorg en tussen deze sector en andere sectoren. En als een jongere 18 wordt, wordt deze discontinuïteit nog versterkt.”

Kwaliteitsvolle en stabiele hulpverlening bevordert een positieve uitstroom uit voorzieningen²⁴⁸. Deze

voorwaarden worden echter vaak belemmerd door de versnippering tussen diensten, voorzieningen, soorten begeleiding... Dit brengt bijvoorbeeld met zich mee dat jongeren steeds opnieuw hun verhaal moeten doen aan steeds andere hulpverleners. Er zou meer moeten worden samengewerkt en informatie moeten worden uitgewisseld. In Vlaanderen loopt er binnen de bijzondere jeugdzorg een proefproject met ‘multifunctionele centra’ waarin jongeren sneller en naadloos van de ene vorm van begeleiding naar de andere kunnen overstappen²⁴⁹. Ook CANO, Centrum voor Actieve Netwerk- en Omgevingsondersteuning, is een multimodaal en flexibel begeleidingsconcept²⁵⁰. Andere actoren proberen nieuwe manieren te ontwikkelen om de problemen van jongeren in armoede aan te pakken. SOS-Jeunes-Quartier Libre en Abaka willen bijvoorbeeld een ondersteunings- en begeleidingsnetwerk specifiek voor jongeren opzetten²⁵¹.

“Al deze initiatieven zouden moeten worden getoetst. Wat betekent het voor de ouders? Hoe ervaren ze de ‘goede bedoelingen’ van de diensten en instellingen? Er moeten plaatsen komen om over de hulpverlening te kunnen praten en met open oren te luisteren naar wat men er over te vertellen heeft.”

Het ligt niet in het bestek van dit hoofdstuk om een evaluatie van het aanbod binnen de bijzondere jeugdzorg te maken. Wel wil het overleg wijzen op de noodzaak van zo’n evaluatie, samen met alle betrokkenen, en op het blijvend gebrek aan informatie, communicatie en participatie van jongeren en ouders. Binnen een cliëntgerichte en vraaggestuurde aanpak moet hier werk van worden gemaakt.

“Soms zijn de ouders heel tevreden, maar allemaal zeggen ze dat ze te weinig informatie krijgen. En laat informatie nu net de fase zijn die aan het overleg vooraf gaat. De ouders durven niet meer te spreken van volwassene tot volwassene, omdat ze schrik hebben dat de professionals de zaken gaan sturen. Waarom mogen ze niet deelnemen aan de redactie van verslagen, waarom mogen ze die niet nalezen?”

De voorbereiding op zelfstandigheid binnen de bijzondere jeugdzorg dient geoptimaliseerd worden. Paradoxaal zijn jongeren enerzijds teveel op zich-

249 <http://www.ministerijovandeuren.be/nlapps/docs/default.asp?id=248>.

250 <http://www.canovlaanderen.be/>.

251 <http://www.sosjeunes.be/spip.php?article113&lang=fr>.

248 Stein, Mike en Emily R. Munro (red.), *op.cit.*

zelf aangewezen, anderzijds worden ze teveel bij het handje genomen. Het is belangrijk dat ze leren geld beheren, huishoudelijke taken uitvoeren, hun netwerk onderhouden, dat ze hun opleiding afmaken... Het is nodig vroeger en sneller te anticiperen op het moment dat ze de voorziening verlaten door bruggen te slaan naar hun volwassen leven. Daarenboven is er nood aan verdere opvolging en nazorg.

“De periode tussen 16 en 18 jaar is een scharniermoment om het einde van de plaatsing voor te bereiden. Diensten maken echter veel te weinig gebruik van die periode, met als gevolg dat de jongeren nog sterker

afhankelijk worden van de instelling.”

Het is belangrijk dat er continuïteit in de begeleiding zit, dat jongeren een duurzame vertrouwensrelatie kunnen opbouwen met een begeleider, met alle respect voor de rol van de ouders. Volgens sommige deelnemers kan een langere begeleiding vermijden dat de mislukkingen zich opstapelen. Het vergt immers veel tijd om een begeleiding uit te werken, gebaseerd op de kwaliteiten van de jongere. Hem leren geloven in zijn eigen mogelijkheden en samen met hem een doelstelling vast stellen, is een heel proces.

3. Een voorziening verlaten, opnieuw een breuk

“Hij werd gestraft wanneer hij geplaatst werd en wordt opnieuw in de steek gelaten als hij de instelling verlaat. Dan krijgt hij een tweede klap op zijn kop”.

Voor vele jongeren valt het verlaten van een voorziening samen met het naderen van hun burgerlijke meerderjarigheid. Dit wil onder andere zeggen dat ze een rechtsgeldig contract kunnen afsluiten, dat ze niet langer leerplichtig zijn, dat ze in aanmerking komen voor het recht op een leefloon, enzovoort. Het is op dit moment dat jongvolwassenen geconfronteerd worden met de maatschappelijke paradox, besproken in 1.2, en dit op meerdere levensdomeinen: het familiaal en sociaal netwerk (3.1), huisvesting (3.2), inkomen (3.3), opleiding en werk (3.4) en hulpverlening (3.5). Deze tweede breuk vraagt opnieuw een grote investering van de jongeren en hun entourage.

“Men zou zeggen dat het leven stopt op 18 jaar, en opnieuw begint op 18 jaar. Mochten we een ‘cultuur van de sociale band’ kennen, zou het leven doorlopen. Het continuüm van die band is essentieel.”

3.1. Gebrek aan familiaal en sociaal netwerk

Hoewel er geen gegevens zijn over het aantal jongeren dat al dan niet terugkeert naar huis wanneer ze de voorziening verlaten, zijn er aanwijzingen dat velen dit niet doen. Het overleg bevestigt dat zeker jongeren die tot 18 jaar in een instelling verblijven en zich er ‘gevestigd’ hebben, zelden terug naar huis gaan. Ouders

getuigen dat, wanneer dit wel gebeurt, het allesbehalve gemakkelijk verloopt. Velen onder hen kennen de verworven rechten en plichten van hun 18-jarige kind niet en worden geconfronteerd met het feit dat ze niets meer te zeggen hebben over de beslissingen die de jongere neemt. In vele gezinnen lukt het niet om zich opnieuw aan elkaar aan te passen. Jongvolwassenen moeten niet alleen leren leven met de beperkingen van het milieu waaruit ze komen en waarnaar ze terug keren. Sommigen moeten ook vaststellen dat zij - dankzij hun begeleiding - een groeiproces hebben doorgemaakt terwijl er in hun gezin weinig is veranderd.

Voor gezinnen in armoede zijn er ook financiële drempels voor een terugkeer naar huis. Wanneer de meerderjarige over een eigen inkomen beschikt, eventueel een leefloon, kan dat verstrekkende gevolgen hebben voor het inkomen van het huishouden waarvan hij opnieuw deel uitmaakt. Een alleenstaande ouder met een werkloosheidsuitkering bijvoorbeeld verliest zijn statuut van alleenstaande en dus ook een deel van zijn inkomen. Deze financiële impact kan familiale spanningen en zelfs een breuk in de hand werken.

Het overleg is er voorstander van om gezinnen een zekere periode te geven om zich aan een nieuwe feitelijke gezinssituatie aan te passen na een terugkeer. Tijdens deze periode zou het statuut van de gezinsleden die leven van een leefloon of vervangingsinkomen onveranderd blijven. Deze overgangperiode zou ook kunnen worden ingelast alvorens de gezins-

samenstelling opnieuw in overweging te nemen in het kader van de regelgeving binnen de sector van de sociale huisvesting.

Eigenlijk is niet zozeer de feitelijke terugkeer naar huis primordiaal, maar wel de band tussen de jongere en zijn ouders. Alleen wanneer er sprake is van een goede relatie, kan het gezin een back-up zijn. Vanuit deze visie proberen de diensten die aan het overleg deelnemen het contact met de ouders levend te houden, zelfs als de meerderjarige ervoor kiest om zijn ouders niet op de hoogte te brengen van zijn situatie. Ze proberen jongeren ervan te overtuigen dat ouders een belangrijke rol kunnen spelen in hun traject en dat het zinvol is een breder netwerk bij hun proces te betrekken.

In sommige gevallen is een terugkeer naar huis geen optie. Omdat de ouders zijn verdwenen of overleden of zich in een labiele situatie bevinden. Omdat jongeren zijn verstoten door hun ouders of omdat hun ouders zijn verwickeld in bijvoorbeeld een scheiding en de jongere niet langer gewenst is, bijvoorbeeld in nieuw samengestelde gezinnen. Deze groep jongeren verdient extra aandacht. Voor jongeren zonder ouders is een sociaal netwerk van vitaal belang. Omdat velen weinig vertrouwen hebben in volwassenen, zijn hun 'peers' vaak hun tweede familie. Ook de groep niet-begeleide buitenlandse minderjarigen is genoemd tijdens het overleg als uiterst kwetsbare groep. Gezien zij een specifiek opvangtraject²⁵² volgen, was het nodig geweest het overleg te verbreden naar andere actoren om deze specifieke situatie in de reflectie op te nemen. Wegens tijdsgebrek was dat niet mogelijk.

Zelf wijzen jongeren er op dat ze bij het verlaten van de voorziening ook het netwerk dat ze binnen hun leefgroep hebben opgebouwd, verliezen. Het is moeilijk die contacten te onderhouden. Het voelt immers raar aan op bezoek te gaan in de voorziening waar ze verbleven hebben. Tegelijk is het fijn om bijvoorbeeld voor het kerstfeest uitgenodigd te worden.

3.2. Op zoek naar huisvesting

In hoofdstuk I wordt de algemene woonproblematiek uitvoerig geschetst. Het recht op een degelijke woning wordt afgezet tegen de moeilijkheden om een woning te verwerven of te huren en om toegang te krijgen tot de sociale huisvesting. In dit hoofdstuk focussen we ons op de specifieke woonproblemen van jongeren wanneer ze een voorziening verlaten.

3.2.1. Begeleid zelfstandig wonen²⁵³

Jongeren in een voorziening die de stap willen of moeten zetten naar alleen gaan wonen, kunnen gebruik maken van de mogelijkheid om begeleid zelfstandig te wonen. Dat kan binnen bepaalde voorzieningen²⁵⁴ voor bijzondere jeugdzorg vanaf 16 jaar in de Franse en Duitstalige Gemeenschap en vanaf 17 jaar in de Vlaamse Gemeenschap. In het kader van de voortgezette hulpverlening kan deze maatregel verlengd worden tot maximum 20 jaar in de Franse Gemeenschap²⁵⁵ en tot 21 jaar binnen de Vlaamse²⁵⁶ en Duitstalige Gemeenschap²⁵⁷. In de drie gemeenschappen bieden sommige voorzieningen ook kamertraining aan. Dit is een soort van pre-zelfstandig wonen - ook *semi-autonomie* genoemd in de Franse Gemeenschap - binnen de muren van de voorziening waarbij de jongere zelf zijn maaltijden bereidt, zijn budget beheert...

Minderjarigen met een dossier binnen de bijzondere jeugdzorg ontvangen - via de begeleidende voorziening - een verblijfssubsidie wanneer ze begeleid zelfstandig wonen. In de Vlaamse Gemeenschap bedraagt die per dag 1/365 van het leefloon voor een alleen-

253 In de Franse Gemeenschap gebruikt men de termen 'mise en autonomie' of 'ac-compagnement en appartement supervisé' om te verwijzen naar vormen van 'begeleid zelfstandig wonen'.

254 In de Franse Gemeenschap: 'des services d'accueil et d'aide éducative' (SAAE); 'des centres d'accueil spécialisés' (CAS); 'les services qui mettent en œuvre un projet particulier' (PPP) specifiek voor deze missie; 'les services de placement familial' (SPF); 'les centres d'accueil d'urgence' (CAU); 'les centres de premier accueil' (CPA); 'les centres d'observation et d'orientation' (COO); 'les services d'aide et d'intervention éducative' (SAIE); 'les centres d'orientation éducative' (COE).

255 Artikel 1 van het decreet van 4 maart 1991 inzake hulpverlening aan de jeugd, *Belgisch Staatsblad*, 12 juni 1991.

256 Artikel 36 van het decreet van 7 maart 2008 inzake bijzondere jeugdbijstand, *Belgisch Staatsblad*, 15 april 2008.

257 Artikel 21 van het decreet van 19 mei 2008 over de jeugdbijstand en houdende de omzetting van maatregelen in zake jeugdbescherming, *Belgisch Staatsblad*, 1 oktober 2008.

staande²⁵⁸ of 770,18 euro in september 2011. In de Franse Gemeenschap ligt het bedrag lager, ongeveer 672 euro²⁵⁹. Wanneer de jongere financiële steun ontvangt om specifieke kosten te dekken, kan het zijn dat hij over een totaalbedrag beschikt dat vergelijkbaar is met het leefloon voor een alleenstaande.

Jongeren die begeleid zelfstandig wonen en dit willen verder zetten binnen de bijzondere jeugdzorg wanneer ze meerderjarig worden, moeten een aanvraag tot het leefloon indienen bij een OCMW. In de Franse Gemeenschap is geen enkele subsidie voor deze jongvolwassenen voorzien. In Vlaanderen kunnen deze meerderjarigen, wanneer het leefloon hen wordt geweigerd, ondanks een beroep bij de Arbeidsrechtbank, alsnog een verblijfssubsidie ontvangen van het Fonds Jongerenwelzijn.

In Vlaanderen kan begeleid zelfstandig wonen²⁶⁰ ook binnen andere sectoren, bijvoorbeeld het algemeen welzijnswerk. Hier kunnen jongeren echter pas vanaf 18 jaar terecht, tenzij ze over een inkomen beschikken en toestemming krijgen van hun ouders. Minder- of meerderjarigen die begeleid zelfstandig wonen binnen het algemeen welzijnswerk hebben geen recht op een verblijfssubsidie.

Het overleg vindt de verschillen tussen de Vlaamse systemen van begeleid zelfstandig wonen onrechtvaardig voor jongeren die proberen het hoofd boven water te houden in een cruciale transitieperiode. Niet alleen de voorwaarden voor de toegang tot begeleid zelfstandig wonen moeten beter op elkaar worden afgestemd, ook de financiële tegemoetkoming aan

de jongeren moet herbekeken worden. De Vlaamse minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin stimuleert de diensten begeleid zelfstandig wonen binnen de bijzondere jeugdzorg om actief verbinding te zoeken met het aanbod van de centra voor algemeen welzijnswerk in functie van een betere overgang²⁶¹. De Franstalige deelnemers betreuren dat een jongere die in Brussel of Wallonië begeleid zelfstandig wil wonen via de gespecialiseerde hulp moet passeren.

Bovendien klaagt het overleg aan dat een verblijfssubsidie - in tegenstelling tot een leefloon - geen toegang geeft tot afgeleide sociale voordelen zoals sociale tarieven, verhoogde tegemoetkomingen...

3.2.2. Sociale huisvesting

Wanneer jongeren zelfstandig willen wonen, begint de zoektocht naar een geschikte en betaalbare woning. De deelnemers aan het overleg merken op dat huren heel wat vaardigheden en middelen vereist. Het veronderstelt niet alleen de mogelijkheid om een relatie op te bouwen met de eigenaar, maar ook om een contract af te sluiten, de waarborg en huur te betalen, alleen voor zichzelf te kunnen zorgen... Dit alles vereist een leerproces dat eigenlijk zou moeten beginnen vóór 18 jaar. Tegelijk herinneren we eraan dat de meeste jongeren vandaag zolang mogelijk thuis blijven wonen om hun toekomst optimaal voor te bereiden.

Om in aanmerking te komen voor een sociale woning moet men meerderjarig zijn²⁶². Volgens het Sociaal Huurbesluit²⁶³ in het Vlaamse Gewest zijn individuele afwijkingen mogelijk voor minderjarigen in het kader van begeleid zelfstandig wonen, in de veronderstelling dat de betaling van de huur is verzekerd. In Brussel en Wallonië wordt geen uitzondering van deze aard gemaakt voor minderjarigen.

258 Besluit van de Vlaamse Regering van 27 juni 2008 tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 13 juli 1994 inzake de erkenningsvoorwaarden en de subsidiënormen voor de voorzieningen van de bijzondere jeugdbijstand, *Belgisch Staatsblad*, 25 juli 2008.

259 Besluit van de Regering van de Franse Gemeenschap van 15 maart 1999 tot bepaling van het veranderlijk gedeelte van de toelagen voor de kosten voor tenlasteneming van jongeren, *Belgisch Staatsblad*, 1 juni 1999. De toelage wordt op de volgende manier berekend: 279,29 euro per maand voor de huur, 1,32 euro per dag als zakgeld, 11,34 euro per dag voor de dagelijkse kosten, oftewel een bedrag van 671,44 euro voor een maand van 31 dagen.

260 Carrette, Valerie (2006). *Omdat ik begeleid zelfstandig woon. Onderzoeksrapport van het preventieproject 'Woonzinnig!'*, Antwerpen, Centrum voor bevolkings- en gezinsstudies in samenwerking met preventie jongerenwelzijn Oost-Vlaanderen. Zie ook www.jeugdrecht.be, een samenwerking tussen het Steunpunt Jeugdhulp en het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk over de rechtspositie van kinderen en jongeren met een focus op 18- tot 25-jarigen omdat zij zich op een scharniermoment bevinden na de meerderjarigheid. De website bestaat uit artikels die een juridisch antwoord geven op praktijksituaties vanuit het gezichtspunt van de jongeren, bijvoorbeeld over de installatiepremie. Het is bedoeld voor begeleiders en hulpverleners binnen de bijzondere jeugdzorg en het algemeen welzijnswerk, maar wordt ook geraadpleegd door jeugdadvocaten, CLB's, OCMW's...

261 Ministeriële omzendbrief van 15 juli 2011 inzake het mobiele uitbreidingsbeleid 2011, de aankondiging van het residentiële uitbreidingsbeleid 2013-2014 en de installatie van de VIPA-buffer.

262 Zie artikel 1124 uit het Burgerlijk Wetboek. Toch kan ook een 'handelingsonbekwame minderjarige' een geldig huurcontract afsluiten, dat door beide partijen dient nageleefd te worden. Wanneer er sprake is van benadeling kan de rechter het contract nietig verklaren op vraag van de ouders.

263 Artikel 3 van het besluit van de Vlaamse Regering van 12 oktober 2007 tot reglementering van het sociale huurstelsel ter uitvoering van titel VII van de Vlaamse Wooncode, *Belgisch Staatsblad*, 7 december 2007.

Omwille van de lange wachtlijsten is het bijna onmogelijk een sociale woning te betrekken. Het overleg heeft gediscussieerd over het al dan niet voorrang geven aan jongeren die een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten en nergens terecht kunnen. Sommige deelnemers staan niet achter dit idee. Ze vinden het niet wenselijk om situaties van behoefte met elkaar in concurrentie te brengen. Bovendien dreigt het verlenen van voorrang een bijkomende stigmatisering met zich mee te brengen, terwijl deze jongeren al voldoende etiketten meedragen. Anderen zijn van mening dat het juist voor deze jongeren erg belangrijk is dat ze snel toegang krijgen tot een woning. Ze stellen voor om hen als doelgroep te integreren in de bestaande logica van prioritisering.

3.2.3. Installatiepremies, huurtoelages en huurwaarborg

Er bestaan verschillende tegemoetkomingen van de overheid om mensen te helpen hun huisvesting te bekostigen. De federale installatiepremie wordt eenmalig door het OCMW toegekend aan daklozen om een woning als hoofdverblijfplaats in te richten en uit te rusten²⁶⁴. Jongeren die een voorziening verlaten, komen in aanmerking omdat ze als dakloos kunnen worden beschouwd²⁶⁵. Een bijkomende voorwaarde is dat hun inkomen lager moet zijn dan het leefloon + 10 %. De wet vermeldt geen leeftijdsvoorwaarde. Deze premie blijkt echter onvoldoende bekend. De potentieel rechthebbenden zijn er niet van op de hoogte en de weinige maatschappelijk werkers bij wie de premie wel bekend is, lijken ze eerder toevallig voor te stellen.

De Verhuis-, Installatie-, en Huurtoelage (Whit) van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, de installatiepremie van het Waals Gewest (ADeL = *Allocation de déménagement et de loyer*) en de regionale huursubsidie en installatiepremie van de Vlaamse overheid kunnen niet worden toegekend aan minderjarigen.

Minderjarigen kunnen wel een maandelijkse huurtoelage ontvangen van het OCMW, één mogelijke

vorm van maatschappelijke dienstverlening. Niet alle OCMW's gebruiken deze mogelijkheid echter en wanneer ze het doen, verschillen de toekenningscriteria van OCMW tot OCMW.

Daarnaast kan het OCMW tussenkomen in de betaling van de huurwaarborg, ook voor minderjarigen. Het overleg merkt echter op dat de huurwaarborg betaald via het OCMW nog vaak blijft stigmatiseren, ondanks de gewijzigde regelgeving²⁶⁶. Er zijn nog steeds eigenaars die om die reden kandidaat-huurders weigeren. Ook de bankgarantie blijkt niet te werken. De bankgarantie via het OCMW daarentegen werkt meestal wel, maar wordt te weinig gebruikt. Het Steunpunt pleit in zijn werkzaamheden over de huurwaarborg²⁶⁷ voor een centraal huurwaarborgfonds. Het overleg benadrukt het belang van een snelle toegang tot het fonds, zeker voor jongeren.

3.2.4. Woonbegeleiding

Los van de financiële moeilijkheden, is het niet evident voor jongeren om alle verplichtingen bij het huren van een woning na te leven. Een kwaliteitsvolle begeleiding op maat van de jongeren is meer dan wenselijk. Tegelijk is een grote waakzaamheid vereist over de aard en het statuut van die begeleiding. Vaak neigt die naar controle van de huurders of dreigt het een voorwaarde te worden voor de ondertekening van een contract, wat absoluut vermeden moet worden. Zowel de sociale huisvestingsmaatschappijen als de sociale verhuurkantoren hebben een wettelijke begeleidingstaak. Deze lijkt echter onvoldoende te worden opgenomen, zeker ten aanzien van jongeren.

Het idee van 'beschermd wonen' spreekt enkele deelnemers aan. Het kan een manier zijn om jongeren hun verantwoordelijkheid als huurder te laten opnemen met de nodige ruimte om fouten te maken, een misstap te zetten, zich te vergissen en zich weer te herpakken.

264 Koninklijk besluit van 21 september 2004 tot toekenning van een installatiepremie door het openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn aan bepaalde personen die hun hoedanigheid van dakloze verliezen, *Belgisch Staatsblad*, 5 oktober 2004.

265 Artikel 2 van de wet van 2 april 1965 betreffende het ten laste nemen van de steun verleend door de openbare centra voor maatschappelijk welzijn, *Belgisch Staatsblad*, 6 mei 1965.

266 Artikel 103 van de wet houdende diverse bepalingen (IV) van 25 april 2007, *Belgisch Staatsblad*, 8 mei 2007.

267 Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaanonzekerheid en sociale uitsluiting (2009). *Verslag armoedebestrijding 2008-2009. Deel 1 Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie*, Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, p. 29-44.

3.2.5. *Opvang en alternatieve woonvormen*

Wanneer ze de voorziening verlaten, komen sommige jongeren op straat terecht, ze wonen bij vrienden of kennissen of verblijven in opvangtehuizen voor daklozen. Deze stellen vast dat jongeren tussen 18 en 24 jaar nood hebben aan de geboden omkadering, maar dat het voor hen niet ideaal is om samen te leven met volwassenen in zware moeilijkheden. Les Petits Riens richtte daarom een specifiek kleinschalig project op voor de doelgroep jongvolwassenen.

Andere jongeren nemen zelf het initiatief om samen te wonen met de bedoeling een deel van de woonkosten te delen. Deze vorm van solidair wonen wint vandaag aan belang, zeker bij jongeren uit de middenklasse. Zij die leven van een leefloon of vervangingsinkomen worden immers voor het samenwonen gestraft: ze verliezen het statuut van alleenstaande, worden beschouwd als samenwonende en verliezen een deel van hun inkomen. De deelnemers klagen het onrecht aan dat jonge uitkeringstrekkers hun huisvestingsproblemen niet op dezelfde manier kunnen aanpakken als jonge werknemers of studenten. De specifieke problemen rond solidair wonen worden besproken in hoofdstuk III over alternatieve woonvormen.

3.3. Gebrek aan inkomen

3.3.1. *Kinderbijslag*

Sommige jongeren hebben op hun 18de of kort daarvoor, bij het verlaten van de voorziening, toegang tot opgespaarde kinderbijslag. Twee derden van de kinderbijslag van residentieel geplaatste jongeren wordt rechtstreeks aan de administraties van de gemeenschappen uitgekeerd²⁶⁸, als een tussenkomst van de ouders in de verblijfskosten van hun kind. Het overige derde komt ofwel terecht bij de ouders van de jongere, wanneer er minstens een nauw contact is, ofwel wordt het op een geblokkeerde spaarrekening op naam van de jongere gestort. Wanneer die 18 wordt, behoort het spaargeld hem toe. Vanaf 16 jaar kunnen jongeren met een eigen domicilie zelf hun kinderbijslag ontvangen. Het bedrag wordt dan aan hen uitgekeerd, maar hun ouders blijven de begunstigden die het recht openen.

De criteria op basis waarvan het derde van de kinderbijslag wordt toegekend aan de jongere dan wel aan de ouders, zijn voor de deelnemers aan het overleg niet duidelijk. Sommigen pleiten ervoor dat ouders niet alleen geïnformeerd worden over deze beslissing, maar ook dat ze erbij betrokken worden. In een gezin waarvan de kinderen niet geplaatst zijn, beslissen immers de ouders over de aanwending van de kinderbijslag in het kader van hun opvoeding. Daarnaast melden ouders dat de hervatting van de uitbetaling van de kinderbijslag vaak op zich laat wachten, wanneer de jongere terug naar huis komt. Tegelijk zijn sommige ouders er zich niet van bewust dat wanneer de jongere meerderjarig is en niet langer school loopt, het recht op kinderbijslag vervalt. Alleen wanneer de jongere is ingeschreven als werkzoekende, kan hij nog recht hebben op kinderbijslag tijdens de - niet vergoede - wachttijd voor de werkloosheidsuitkeringen.

Wat de jongeren betreft, verlaten sommigen de instelling met een financieel rugzakje, anderen niet. Los van deze ongelijkheid, blijkt het spaargeld niet steeds een troef. Jongeren geven bijvoorbeeld aan dat het soms niet gemakkelijk is om hun spaarrekening te deblokkeren. Bij de berekening van de bestaansmiddelen moeten OCMW's bovendien rekening houden met spaargelden, wanneer deze een bepaald bedrag overschrijden. De kinderbijslag moet niet worden meegeteld in de berekening van de bestaansmiddelen van de jongere behalve wanneer de jongere die zelf ontvangt²⁶⁹. Deelnemers getuigen dat sommige OCMW's omwille van deze reden jongeren ertoe aanzetten zelf hun kinderbijslag te ontvangen.

3.3.2. *Leefloon*

Jongeren van 18 jaar kunnen bij een OCMW een aanvraag indienen voor het recht op maatschappelijke integratie, waaronder een leefloon. Dit OCMW dient binnen de 30 dagen na de aanvraag een beslissing te nemen en de aanvrager er binnen de acht dagen van op de hoogte te brengen²⁷⁰. Het overleg merkt op dat deze weken cruciaal zijn in de transitieperiode van de jongere. Ze pleiten ervoor dat jongeren die op het punt staan een voorziening te verlaten, enkele weken

268 Artikel 70 van de samengeordende wetten van 19 december 1939 betreffende de kinderbijslag voor loonarbeiders, *Belgisch Staatsblad*, 22 december 1939.

269 Artikel 22 en 27 van het Koninklijk besluit van 11 juli 2002 behoudende het algemeen reglement betreffende het recht op maatschappelijke integratie, *Belgisch Staatsblad*, 31 juli 2002.

270 Artikel 21 § 1 van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, *Belgisch Staatsblad*, 31 juli 2002.

vóór hun meerderjarigheid reeds een leefloon kunnen aanvragen. Op die manier zijn ze zeker dat ze - als het recht hen wordt toegekend - een inkomen hebben op het moment dat ze de stap naar zelfstandigheid zetten. Tegelijk ervaren jongeren een hoge drempel om naar een OCMW te stappen, onder andere omdat het in hun ogen een negatief imago heeft. Ze zien het als de laatste instantie waartoe ze zich richten voor hulp.

Minderjarigen hebben geen recht op een leefloon, tenzij ze gehuwd of ontvoegd zijn of zelf een kind ten laste hebben. Ze hebben wel recht op maatschappelijke dienstverlening, waaronder financiële steun. Zolang jongeren minderjarig zijn en/of school lopen of studeren, zijn de ouders echter onderhoudsplichtig²⁷¹. Het OCMW zal in het sociaal onderzoek de financiële situatie van de ouders nagaan om te bepalen of ze deze verplichting kunnen nakomen. Binnen het overleg wordt opgemerkt dat voor vele jongeren met een instellingsverleden dit familiaal vangnet of deze familiale solidariteit niet vanzelfsprekend is. Enerzijds omdat de relatie tussen de jongeren en hun ouders verstoord is, anderzijds omdat het voor gezinnen in armoede vaak niet mogelijk is om extra financiële lasten te dragen.

3.3.3. Budgetbeheer

Tijdens hun verblijf in de voorziening wordt er met jongeren onvoldoende gecommuniceerd over (hun) (spaar-) geld en hoe ze hiermee moeten omgaan. De deelnemers aan het overleg vinden dat de jongeren tijdig moeten leren een budget op te stellen, hun geld gedeeltelijk zelf te beheren, een idee te krijgen van de levenskost, van hoe een bank werkt... Binnen een gezin leert een jongere idealiter wel beetje bij beetje verantwoordelijkheid dragen voor het beheer van zijn zakgeld en hoort hij spreken over hoe moeilijk het soms wel niet is de huur te betalen. Het zakgeld dat geplaatste jongeren ontvangen, kan hiertoe een middel zijn²⁷². Tegelijk is

budgetbeheer pas mogelijk wanneer je over een budget beschikt. Voor vele jongeren is dat niet of onvoldoende het geval.

3.4. Weinig perspectief op opleiding en werk

Het verlaten van een voorziening betekent vaak de zoveelste breuk in de schoolcarrière van de jongere. Het moment van de meerderjarigheid en het einde van de leerplicht, de looptijd van een schooljaar en het einde van een verblijf in een voorziening vallen meestal niet exact samen. Jongeren die 18 worden vóór het einde van een schooljaar en de instelling moeten verlaten, stoppen meestal ook vroegtijdig met de school, met als gevolg dat ze geen diploma behalen. Het overleg meent dat jongeren in de voorziening moeten kunnen verblijven tot het schooljaar is beëindigd of hun studies zijn afgerond. Wanneer ze de voorziening moeten verlaten, vergt het immers zoveel energie om een beetje stabiliteit te bewaren in hun nieuwe leven dat heel wat onder hen hun studies er niet kunnen bijnemen. Er zijn maar weinig jongeren die de transitieperiode helemaal alleen aankunnen.

De maatschappij moet zich afvragen welke verwachtingen en ambities ze voor haar jongeren koestert. Jongeren met een diploma beroepsonderwijs bijvoorbeeld hebben de mogelijkheid om via een 7de jaar toegang te krijgen tot het hoger onderwijs. Deelnemers hebben ervaren dat dit perspectief vanuit een OCMW zelden wordt aangemoedigd omdat deze jongeren een diploma hebben dat hen toelaat te solliciteren voor vacatures voor knelpuntberoepen. OCMW's hebben hierover een grote beslissingsvrijheid die als zeer willekeurig wordt ervaren door jongeren die hun studies zouden willen verder zetten. Deze discriminatie van jongeren uit kansengroepen ten opzichte van meer kapitaalkrachtige jongeren doet de ongelijkheid tussen beide nog toenemen.

Het recht op maatschappelijke integratie door tewerkstelling voor meerderjarigen van minder dan 25 jaar bestaat uit een arbeidsovereenkomst (werkervaringsprojecten) of uit een Geïndividualiseerd Project Maatschappelijke Integratie (GPMI) dat binnen een bepaalde periode leidt tot een arbeidsovereenkomst²⁷³.

271 "De ouders dienen naar evenredigheid van hun middelen te zorgen voor de huisvesting, het levensonderhoud, het toezicht, de opvoeding en de opleiding van hun kinderen. Indien de opleiding niet voltooid is, loopt de verplichting door na de meerderjarigheid van het kind." Artikel 203 § 1 van het Burgerlijk Wetboek.

272 In Vlaanderen hebben minderjarigen die residentieel geplaatst zijn recht op een vrij besteedbaar bedrag, volgens artikel 26 van het decreet betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp. In de Franse Gemeenschap garandeert artikel 14 van het decreet inzake hulpverlening aan de jeugd de jongere het recht op een minimumbedrag aan zakgeld. De bedragen, afhankelijk van de leeftijd, zijn vastgesteld door een besluit van de Regering van de Franse Gemeenschap.

273 Artikel 6, § 2, artikel 10 en 11 van de wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie, *Belgisch Staatsblad*, 31 juli 2002.

Uit de overlegdiscussies blijkt dat een ‘contract’ zoals het GPMI erg verschillend ervaren wordt²⁷⁴. Mensen in armoede zijn van mening dat er voor de jongere geen plaats is in het contract, dat het eenzijdig is afgedwongen en dat geen rekening wordt gehouden met zijn werkelijke noden of projecten. In vele gevallen heeft de jongere bijvoorbeeld eerst een woning nodig in plaats van een activeringsplan. Ze vrezen ook dat de jongere wordt uitgesloten en gesanctioneerd wanneer hij zijn contract niet naleeft. Binnen het contract heeft hij bovendien geen recht op het maken van fouten. Anderen benadrukken de positieve kanten van een contract. Mits het opgesteld wordt in samenspraak met en op het ritme van de jongere, zoals ook voorzien in de wet, kan een GPMI een manier zijn om jongeren te helpen hun leven in handen te nemen.

“Voor sommigen wordt het contract een soort van rode draad aan de hand waarvan kan worden gezegd: ‘Kijk eens wat je allemaal al gedaan hebt!’ Dat kan heel gunstig zijn. Maar dat vergt tijd en middelen.”

De inhoud van een GPMI en de manier waarop het wordt gerealiseerd, verschillen sterk van OCMW tot OCMW. Uit getuigenissen blijkt dat er OCMW's zijn waarbij de jongeren als het ware verplicht worden gelijk welk werk te aanvaarden, los van wat deze ervaring kan bijdragen aan hun toekomst. Andere OCMW's maken gebruik van de vrije ruimte binnen een GPMI om, in samenspraak met de jongere, een project op maat te ontwikkelen en een eigen traject te doorlopen. Daarbij worden dringende problemen eerst aangepakt. Pas zodra de acute situatie is gestabiliseerd, wordt gestart met het zoeken naar werk. Of maatschappelijk assistenten ontmoeten de jongeren buiten het OCMW om de toegang tot de hulpverlening te vergemakkelijken. OCMW's benadrukken ook dat wanneer een persoon met een GPMI omwille van ‘gezondheids- of billijkheidsredenen’ (artikel 10) niet kan werken, hij het recht op een leefloon toch behoudt. De deelnemers pleiten ervoor de termen van de verschillende bepalingen van de wet te preciseren en de potentieel begunstigen hierover correct te informeren.

3.5. Geen aansluiting met volwassenenhulpverlening

“Tussen de sectoren van de OCMW's en de bijzondere jeugdzorg ontbreekt een gemeenschappelijke taal: de definitie van behoeftigheid of gevaar verschilt radicaal naargelang het standpunt dat men inneemt.”

De hulpverlening voor volwassenen sluit onvoldoende aan op de begeleiding van jongeren binnen de bijzondere jeugdzorg. De verschillende vormen van hulpverlening (de OCMW's, het algemeen welzijnswerk,...) zijn onvoldoende afgestemd op elkaar en op de noden en verwachtingen van jongeren. Voor hen die op 18 jaar een voorziening verlaten, is het niet vanzelfsprekend zelf initiatief te nemen om hulp te zoeken. Het is niet gemakkelijk te aanvaarden dat ze hulp nodig hebben en wanneer ze dat wel doen, is de weg naar gepaste hulp vaak moeilijk te vinden. Sommigen hebben negatieve ervaringen achter de rug. Er wordt gesteld dat deze jongeren hulpverleningsmoe zijn, dat ze de hulpverlening hebben opgegeven en er niet meer in geloven. De redenen hiervan moeten niet alleen gezocht worden bij de jongeren, maar vooral bij de hulpverlening zelf.

De deelnemers aan het overleg pleiten voor samenwerking tussen verschillende instanties alvorens de jongere de instelling verlaat. Zonder deze samenwerking verdwijnt de jongere immers uit het vizier en duikt hij pas weer op wanneer hij erg in de problemen zit en er slechts weinig aanknopingspunten meer zijn om met hem te werken. Er wordt ook geopperd de voortgezette hulpverlening open te stellen voor bepaalde jongeren die vóór hun 18de nog niet in aanraking zijn geweest met de bijzondere jeugdzorg. Voor sommigen doet er zich immers dan pas een breuk voor met hun gezinsmilieu of ze worden zich pas dan bewust van hun nood aan ondersteuning. Tegelijk blijkt dat de voortgezette hulpverlening van vandaag jongeren niet volledig kan behoeden voor de breuken waarover eerder in dit hoofdstuk sprake was. Deze problemen worden niet opgelost, maar verschoven.

Jongeren op zoek naar steun worden vaak geconfronteerd met een groot gebrek aan coherentie in het aanbod en de aanpak van diensten, zoals de OCMW's. De organieke wet op de OCMW's laat zoveel ruimte voor interpretatie dat er weinig eenvormigheid tussen de praktijken van de OCMW's bestaat, soms zelfs niet tussen verschillende sociale antennes van eenzelfde

274 Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2004). *Een bijdrage tot de evaluatie van de wet betreffende het recht op maatschappelijke integratie*, Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

OCMW. Dit gebrek aan coherentie maakt niet alleen de communicatie naar de jongvolwassenen erg moeilijk,

maar leidt ook tot een gevoel van willekeur, tot ongelijkheid in toegekende hulp en tot rechtsonzekerheid.

4. Op weg naar continuïteit

De institutionele logica van de hulpverlening staat vaak haaks op de problemen en levenservaring van jongeren. Tegelijk voelen vele hulpverleners zich beperkt door het rigide systeem waarin ze werken. Het overleg is van mening dat het cliëntperspectief in de hulpverlening moet primeren: de jongeren, hun aspiraties en toekomstperspectieven moeten centraal staan. Naast hulpverlening in professionele zin moet er ook oog zijn voor begeleiding van de jongere in samenwerking met zijn bredere context, in de eerste plaats zijn gezin, om continuïteit in de ondersteuning te garanderen.

4.1. Behoud van familiaal en sociaal netwerk

Het netwerk van de jongere kan een belangrijke rol spelen om hem te ondersteunen in zijn dagelijks leven, niet alleen tijdens maar ook na zijn verblijf in een voorziening. Meer en meer diensten en organisaties zetten daarom vormen van ‘cliëntoverleg’²⁷⁵ op, waarbij verschillende actoren die belangrijk zijn voor de jongere worden samengebracht in een ondersteunend netwerk. De deelnemers aan het overleg herinneren er evenwel aan dat de jongeren moeten kunnen meebeslissen wie ze rond de tafel willen uitnodigen. Vele ouders van hun kant zijn vragende partij om bij de beslissingen over de toekomst van hun kind betrokken te worden.

4.2. Project van, voor en door de jongere

“De jongere moet niet alleen zijn plaats krijgen in zijn project, maar de eerste plaats.”

Jongeren die (professionele) hulp nodig hebben in de transitieperiode tussen minder- en meerderjarigheid, tussen jeugd- en volwassenenhulpverlening vragen een gepersonaliseerde aanpak, met hun verhaal als vertrekpunt. Het idee om samen met de jongere een toekomst-

project uit te tekenen heeft bijval gevonden tijdens het overleg²⁷⁶. Geen project met een vooraf bepaald einddoel, maar een *work-in-progress* dat te allen tijden kan worden bijgestuurd en waaraan samen wordt gewerkt door de jongere, zijn gezin en entourage en eventueel professionele hulpverleners. Idealiter wordt dit project opgestart tussen 15 en 18 jaar, alvorens de jongere meerderjarig wordt, tijdens zijn verblijf in de voorziening. Op die manier kan de jongere beter op zijn zelfstandig leven worden voorbereid en is de kloof met de volwassenheid op 18 jaar minder groot. In het kader van het actieplan voor een Vlaams gecoördineerd beleid rond kwetsbare jongvolwassenen wordt in die zin gezocht naar manieren om jongeren en hun ouders te ondersteunen bij het verlaten van de jeugdhulp en naar manieren om de hulpcontinuïteit te garanderen. Het project ‘Samen Werken Verbindt’ experimenteert met een tandembegeleiding voor bijna 18-jarigen door de bijzondere jeugdzorg enerzijds en het centrum voor algemeen welzijnswerk en het OCMW anderzijds.

Daarnaast benadrukken de deelnemers dat de jongere de regie moet voeren over zijn project. Hij moet de tijd en de ruimte krijgen om zelf een einddoel voorop te stellen, met vallen en opstaan. Hierbij heeft hij nood aan een begeleider. Jongeren zien de ideale begeleider als betrokken, maar niet bemoeizuchtig; als iemand die hulp biedt wanneer nodig, maar de jongere zijn verantwoordelijkheid laat nemen; iemand die geen vriend is, maar niet de indruk geeft het contact met de jongere louter als zijn werk te beschouwen... Dit idee van een trajectbegeleider of *life coach* maakt opgang. Bovendien is een integrale begeleiding aangewezen. Het kan gaan om administratieve ondersteuning, de ontwikkeling van het netwerk, financiële steun, het versterken van het zelfvertrouwen, woonbegeleiding, hulpverlening... Het leven laat zich immers niet begrenzen zoals de opdrachten van een organisatie of dienst.

275 We denken hierbij zowel aan het cliëntoverleg binnen OCMW's als aan Eigen Kracht Conferenties in Vlaanderen, netwerktafels...

276 Roppov (september 2008). *Een kind opgeven, kan niet. Samenwerken naar een plan voor de jongere na 18*, Standpunten en ervaringen van de ouders uit de Roppov-oudergroep Gent, Gent, Roppov.

Voor hulpverleners impliceert deze maatzorg dat ze op hun beurt, binnen hun organisatie, tijd en ruimte moeten krijgen om de volgehouden, continue en flexibele begeleiding van jongeren te garanderen.

4.3. Intersectorale samenwerking

Om het project van de jongere te helpen realiseren, pleit het overleg voor intersectorale samenwerking, zowel tijdens het verblijf van de jongere in een voorziening als wanneer hij een beroep doet op de volwassenenhulpverlening. Hiertoe is het niet nodig nieuwe structuren te creëren, maar wel de verschillende praktijken beter op elkaar en op de jongeren af te stemmen. Dat kan door buiten het kader van de reglementeringen en logica's van de verschillende sectoren te denken. Alleen zo kan er een netwerk van organisaties en mensen ontstaan met een gemeenschappelijk engagement om de jongere continu te begeleiden. Op het terrein bestaan reeds verschillende initiatieven met een intersectorale werking, die bovendien door beleidskaders worden gestimuleerd. In de Franse

Gemeenschap bijvoorbeeld worden de samenwerkingsakkoorden tussen de OCMW's en de bijzondere jeugdzorg verder geconcretiseerd. In Vlaanderen zijn er verschillende sectoroverschrijdende projecten waarbij veelal de centra voor algemeen welzijnswerk betrokken zijn, zoals 'Bruggen na(ar) 18'. Het '*Maison de l'Adolescent*' (Huis van de Adolescent) in Charleroi wil eveneens pluridisciplinaire ondersteuning aanbieden en een netwerk tussen lokale professionele structuren opzetten om jongeren van 11 tot 25 jaar te begeleiden. Een grondige evaluatie van deze initiatieven dringt zich op om na te gaan in welke mate ze een verschil maken voor jongeren en onder welke voorwaarden ze kunnen veralgemeend worden.

Binnen het overleg was er discussie of er al dan niet een 'orkestleider' nodig is om deze samenwerking in goede banen te leiden. Het lijkt logisch dat één actor de verschillende diensten en organisaties coördineert. De vraag is echter welke actor daartoe het meest aangewezen is. Het overleg waarschuwt voor een te sterke institutionalisering van de begeleiding en voor het gevaar dat het verwordt tot een nieuwe vorm van controle.

Aanbevelingen

Voor jongeren die een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten, verloopt de overgang naar volwassenheid en een zelfstandig leven vaak erg moeizaam. Om te vermijden dat deze periode van kwetsbaarheid leidt tot een verhoogd risico op armoede en sociale uitsluiting, is werkelijk respect voor de van kracht zijnde reglementen nodig. Bovendien pleiten we voor een verbreding van de toepassing van deze wetten die voor jongeren een extra bescherming zouden betekenen wanneer ze op hen van toepassing zouden zijn. Daarnaast dringen we in deze aanbevelingen aan op een begeleiding op maat en op evaluatie en onderzoek om de praktijk en het beleid te ondersteunen.

Vooraf benadrukken we de nood aan een transversaal armoedebestrijdingsbeleid dat ook voor deze jongeren en hun gezinnen een menswaardig bestaan mogelijk maakt. Plaatsing kan immers nooit een adequaat antwoord op armoede zijn en moet om die reden, tenzij er sprake is van hoogdringendheid, absoluut vermeden worden.

1. De toepassing van de bestaande wetgeving verzekeren

1.1. Plaatsing van jongeren effectief hanteren als uiterste maatregel

De decreten inzake bijzondere jeugdzorg gaan uit van het principe van het behoud van de jongere in zijn familiale omgeving. Het overleg gaat volledig akkoord met de geest en de tekst van deze decreten en benadrukt bijgevolg dat ook in de praktijk een uithuisplaatsing effectief alleen kan worden uitgevoerd wanneer alle alternatieve begeleidingsvormen zijn uitgeput. Het is primordiaal gezinnen zó te ondersteunen dat ze een problematische situatie de baas kunnen zonder dat een plaatsing zich opdringt.

1.2. De band tussen de jongere en zijn gezin versterken tijdens een plaatsing

1.2.1. De dialoog tussen alle partijen garanderen

De band tussen de jongere en zijn gezin is van cruciaal belang voor diens verdere ontwikkeling en toekomst. Het is aan te bevelen dat het beschermen en versterken van deze band voorwerp uitmaakt van een grondige evaluatie, bijvoorbeeld gekoppeld aan de periodieke evaluatie van de plaatsingsmaatregel.

Om de band tussen jongeren en hun ouders te behouden, is het aangewezen dat ouders betrokken worden bij de beslissingen over hun kind tijdens zijn hele parcours en dat beide partijen op de hoogte zijn van elkaars inspanningen om met de probleemsituatie om te gaan. Het dossier kan hiertoe bijdragen op voorwaarde dat het het verhaal van de verschillende betrokkenen trouw weerspiegelt en dat het optimaal voor hen toegankelijk is onder andere via verstaanbare geschriften en documenten die worden overgemaakt aan de gezinnen en jongeren.

1.2.2. Jongeren en hun gezin de feitelijke mogelijkheden geven om in contact te blijven

Om regelmatig contact tussen de jongere en de leden van zijn gezin (in de breedste betekenis van het woord) te bevorderen, is het aangewezen dat de afstand tussen de woonplaats van het gezin en de voorziening zo klein mogelijk is en de bereikbaarheid zo groot mogelijk. Het overleg dringt erop aan dat voorzieningen het bezoekrecht respecteren en bezoeken van en aan het gezin stimuleren. Daarnaast pleiten we ook voor andere vormen van contact, via telefoon, nieuwe media...

1.3. De rechtspositie van jongeren en hun ouders in de praktijk realiseren

De decreten inzake bijzondere jeugdzorg beschrijven onder andere het recht van jongeren en hun ouders op informatie over en inspraak in het proces van hulpverlening. Toch blijkt dat sommigen vaak onvoldoende gehoord en betrokken worden tijdens het verblijf van de jongere in een voorziening. Hulpverleners dienen voortdurend te zoeken naar manieren om de wettelijke principes te garanderen in de praktijk. Bovendien is het belangrijk dat ze hiertoe de feitelijke mogelijkheid krijgen.

1.4. De toepassing van de Organieke wet betreffende de OCMW's harmoniseren

Verschillen tussen OCMW's, hun diensten of antennes en maatschappelijk werkers creëren niet alleen onduidelijkheid voor jonge rechthebbenden, maar ook ongelijkheid in de manier waarop hun dossier wordt behandeld. Om de praktijken zoveel mogelijk te harmoniseren, is het belangrijk maatschappelijk werkers en raadsleden correct te informeren over de inhoud en reikwijdte van verschillende bepalingen in de wet zodat deze correct kunnen worden toegepast. Waar de wet ruimte laat voor interpretatie pleiten we ervoor ze te interpreteren in het voordeel van de jongeren.

1.5. De toepassing van de wet betreffende het recht op maatschappelijke integratie garanderen

1.5.1. Uniform uitvoeren van de berekening van de bestaansmiddelen

Hoewel de wet de berekening van de bestaansmiddelen specificeert, gebeurt dit in de praktijk op uiteenlopende wijze, mede afhankelijk van de aanvullende richtlijnen per OCMW. Dit heeft niet alleen rechtsonzekerheid tot gevolg maar ook een ongelijk resultaat inzake het bedrag van de toegekende hulp. Om dit te vermijden, is het cruciaal dat maatschappelijk werkers en de raadsleden correct geïnformeerd worden over de inhoud en toepassing van deze artikels van de wet.

1.5.2. Valoriseren van het Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Integratie als begeleidingsinstrument

Voor meerderjarigen die nog geen 25 jaar zijn, kan - en in sommige gevallen moet - het recht op maatschappelijke integratie door tewerkstelling bestaan uit een GPMI. Dit GPMI kan een zinvol kader zijn om jongeren op maat te begeleiden, op voorwaarde dat het leerproces op weg naar volwassenheid centraal staat en dat dit niet aangetast kan worden door de risico's op sancties wanneer de jongere in gebreke blijft.

2. Het toepassingsdomein van bepaalde wetgeving uitbreiden ter insluiting van jongeren

2.1. *Bepalen voor welke wetgeving het interessant is het toepassingsdomein uit te breiden naar jongeren*

Jongeren in de transitie van minder- naar meerderjarigheid of op de wip tussen jeugd- en volwassenenhulpverlening zijn vaak het slachtoffer van onaangepaste of uitsluitende regelgeving die de ongelijkheden tussen hen en hun meer kansrijke leeftijdsgenoten vergroot. We dringen erop aan dat de gevolgen van de wetgeving voor de situatie van jongeren worden geanalyseerd. Het is wenselijk dat de wetgeving wordt aangepast om uitsluiting en andere ongewenste effecten te vermijden.

2.2. *De toegang van jongeren tot huisvesting faciliteren*

- Onder bepaalde voorwaarden (leeftijd, specifieke woonbehoefte, onvoldoende middelen, begeleiding...) is het wenselijk dat minderjarigen toegang hebben tot sociale huisvesting;
- het is nodig de situaties die het recht op de federale installatiepremie voor daklozen openen, duidelijker te omschrijven, inclusief het verlaten van een voorziening voor bijzondere jeugdzorg en/of het begeleid zelfstandig wonen van minderjarigen;
- net zoals de federale installatiepremie zouden ook de regionale installatiepremies en huurtoelages toegankelijk moeten zijn voor minderjarigen;
- het Steunpunt pleit al langer voor een centraal huurwaarborgfonds; ook voor (minderjarige) jongeren lijkt dit een goed systeem om hun huurwaarborg te regelen, zonder hen te stigmatiseren.

2.3. *Het statuut van 'alleenstaande' en 'samenwonende' herzien*

Behalve de minimumpensioenen liggen alle vervangingsinkomens en het leefloon onder de armoederisicodrempel. Om zich tegen armoede te beschermen, zoeken jongeren die van deze inkomens afhankelijk zijn onder andere naar manieren om hun woonkosten te drukken, door bijvoorbeeld te gaan samen wonen. Hierdoor dreigen ze echter hun statuut van alleenstaande te

verliezen en een deel van hun inkomsten. Het overleg klaagt deze bestraffing van solidariteit aan.

Ook gezinnen die hun jongvolwassen kind na een plaatsing opnieuw een thuis bieden, kunnen door het feit dat sociale rechten niet geïndividualiseerd zijn, verder benadeeld worden.

2.4. *De mogelijkheid tot voortgezette hulpverlening versterken en uitbreiden als begeleidingsinstrument*

De voortgezette hulpverlening binnen de bijzondere jeugdzorg lijkt onderbenut. Correcte informatie over het belang van deze hulpmogelijkheid is noodzakelijk, bijvoorbeeld om jongeren die 18 jaar worden tijdens het schooljaar toe te laten hun schooljaar of schoolloopbaan in optimale omstandigheden af te maken.

2.5. *De aanvraag van het recht op maatschappelijke integratie vervroegd mogelijk maken*

Het is aangewezen dat jongeren reeds enkele weken voor hun 18de verjaardag een dossier kunnen laten openen bij het OCMW of een aanvraag voor het recht op maatschappelijke integratie kunnen indienen om te vermijden dat ze bij het verlaten van de voorziening zonder inkomen vallen gedurende de periode dat hun aanvraag wordt behandeld.

3. Jongeren een aangepaste begeleiding aanbieden

3.1. *Anticiperen op het volwassen leven binnen de bijzondere jeugdzorg*

De manier waarop jongeren worden voorbereid om terug te keren naar huis of om zelfstandig te gaan wonen, varieert per voorziening en per pedagogisch project en is niet altijd doeltreffend. Duidelijke richtlijnen in de opdrachtomschrijving gekoppeld aan een sanctionerende inspectie van de praktijk kunnen dat probleem verhelpen. Het is cruciaal dat jongeren tijdens hun verblijf in de voorziening zoveel mogelijk bruggen kunnen slaan met de buitenwereld, via de school, budgetbeheer, vakantiewerk, hobby's, vriendschappen...

3.2. Een naadloze overgang bij de uitstroom garanderen

Met het oog op het verlaten van de voorziening is het wenselijk dat jongeren tijdig kennis maken met de mogelijkheden tot opleiding, tewerkstelling, huisvesting en vervolghulpverlening. Ze hebben daarbij nood aan begeleiding op lange termijn en op maat, aan integrale ondersteuning (wonen, administratief, hulpverlening...), en een sleutelfiguur in wie ze vertrouwen stellen. Deze begeleiding moet in het teken van het project van de jongere staan en mag geen verplichting of controle worden.

3.3. Het ondersteunend netwerk van jongeren versterken

Jongeren die een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten, hebben niet alleen nood aan professionele hulpverlening, maar vooral aan een familiaal en sociaal netwerk waarop ze kunnen terug vallen. Vandaag bestaan er verschillende methoden om 'contextueel' te werken. Deze moeten gestimuleerd en geëvalueerd worden, met oog voor het standpunt van alle belanghebbenden.

3.4. Beroepskrachten tijd, ruimte en middelen geven om hun begeleidingstaak uit te voeren

Jongeren adequaat begeleiden vereist een cliëntgerichte, continue aanpak. De begeleidingstaak van beroepskrachten zou niet beperkt mogen worden door organisatorische en structurele grenzen van hun dienst of sector.

3.5. Continuïteit garanderen door intersectorale samenwerking

In de lijn van bestaande initiatieven is het nodig dat er blijvend inspanningen geleverd worden om over sectoren en beleidsdomeinen heen een gedeeld engagement te creëren om informatie uit te wisselen, samen te werken, afstemming te realiseren, flexibel op de toekomst te anticiperen, zowel voor, tijdens als na de periode waarin de jongere een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaat. Het is uitermate belangrijk dat gezinnen betrokken worden bij deze samenwerking.

3.6. Jongeren een aangepaste opvangstructuur aanbieden

Voor jongeren die op straat terecht komen, zijn aangepaste overgangsstructuren vereist die een kwaliteitsvolle begeleiding bieden. Dat impliceert dat de intensiteit en de duur ervan bepaald worden op basis van hun behoeften en vragen.

4. De praktijk en het beleid ondersteunen via evaluatie en onderzoek

4.1. Het aanbod van begeleid zelfstandig wonen evalueren

Begeleid zelfstandig wonen kan een efficiënt hulpmiddel zijn bij de voorbereiding op een onafhankelijk leven als volwassene, op voorwaarde dat de jongeren een aangepaste, continue begeleiding krijgen. Het zou interessant zijn de resultaten van dit aanbod te evalueren, rekening houdend met de huidige middelen en verplichtingen.

4.2. De zinvolheid van een jeugddienst binnen het OCMW onderzoeken

Om adequaat tegemoet te komen aan de specifieke situatie van jongeren kan de oprichting van een jeugddienst binnen het OCMW een piste zijn, afhankelijk van de lokale setting, zoals in een aantal gemeenten het geval is/was. Vanuit deze dienst kunnen initiatieven worden genomen om de transitie van 'grands mineurs' (bijna 18-jarigen) en jongvolwassenen te vergemakkelijken.

4.3. Longitudinaal onderzoek opzetten naar het traject van jongeren

De bestaande dossiers en registratiesystemen binnen de bijzondere jeugdzorg dienen niet alleen benut te worden als werkinstrument in de begeleiding van jongeren en hun ouders, maar ook als manier om kennis te verzamelen en te verbeteren, rekening houdend met de wet op de privacy. De kennis over de trajecten van jongeren binnen de bijzondere jeugdzorg - de determinerende factoren, het verloop en de gevolgen op hun toekomst - is vandaag te beperkt om hun begeleiding er optimaal op af te stellen. Zo is

er nog te weinig geweten over de factoren die bepalend zijn voor een positief parcours en een geslaagde uitstroom. Ook over de schoolloopbaan tijdens het verblijf in de voorziening zijn te weinig gegevens voorhanden.

4.4. De rol van armoede onderzoeken op het traject van jongeren

Het verband tussen armoede en een hogere statistische kans op een maatregel in de bijzondere jeugd-

zorg is wetenschappelijk vastgesteld. Toch blijven nog heel wat vragen onbeantwoord: worden jongeren uit gezinnen in armoede op jongere leeftijd geplaatst dan jongeren uit een kansrijk milieu? Wordt voor jongeren in armoede een tijdelijke plaatsingsmaatregel sneller een lang plaatsingstraject waardoor de familiale breuk mogelijks versterkt wordt? Ervaren jongeren in armoede meer en/of andere problemen bij het verlaten van een voorziening voor bijzondere jeugdzorg? Kwalitatief en kwantitatief onderzoek kan bijdragen tot het formuleren van antwoorden op deze vragen.

Lijst van deelnemers

Overleggroep

- Abaka
- Al Paso
- ATD Quart Monde Verviers
- Centrum voor Ambulante Begeleiding
- Cité de l'Enfance - Auberge du Maréchal Ney
- CPAS de Charleroi - Service Jeunesse
- Délégué général aux droits de l'enfant
- Droit sans toit
- Intersection - Home J. Herman - CPAS Bruxelles
- JAC plus onthaal en begeleidingsteam
- La Tramontane
- Les Petits Riens
- Luttes Solidarités Travail
- Observatorium voor gezondheid en welzijn van Brussel-Hoofdstad
- OCMW Gent - Psychologische dienst, Jeugdwerking
- OCMW Halle - Jeugdwerking
- OCMW Leuven - Sociale dienst
- Relais social de Liège
- Roppov
- Service Droit des Jeunes
- SOS Jeunes
- STAR
- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk
- Uit De Marge
- Vlaams Centrum Schuldbemiddeling

Bilaterale gesprekken

- Afdeling beleidsontwikkeling van het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin
- Agentschap Jongerenwelzijn
- AJMO
- Antwerps Platform Generatiearmoede
- Arktos coördinatiedienst Leuven

- CAW Artevelde, project 'Bruggen na(ar) 18'
- Centrum Kauwenberg
- Direction Générale de l'Aide à la Jeunesse
- Nevermind
- Observatoire de l'enfance, de la jeunesse et de l'aide à la jeunesse de la Communauté française
- Sentiers de la varappe
- Steunpunt Jeugdhulp

Vergaderingen met betrokken administraties

- Afdeling beleidsontwikkeling van het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin
- Afdeling Welzijn, Gezondheid en Gezin - VGC
- Agentschap Jongerenwelzijn
- Aide à la jeunesse - Communauté germanophone
- Direction de l'action sociale en Région wallonne
- Direction des affaires sociales - COCOM
- Direction Générale de l'Aide à la Jeunesse
- Service des affaires sociales - COCOF